

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta pedagogická

Katedra historie

Bakalářská práce

LIDOVÁ LÉČITELKA BOŽENA KAMENICKÁ

Martin Benedikt

Vedoucí práce:

Mgr. Eva Mušková, Ph.D.

Katedra historie

Fakulta pedagogická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Plzni, ... 2012.

.....

Děkuji Mgr. Evě Muškové, Ph.D. za veškerou odbornou pomoc při tvorbě této bakalářské práce.

Dále děkuji Stanislavu Kalibánovi, Evě Karlové a Karlu a Othonu Krutišovům, bez jejichž pomoci a orálního svědectví by tato práce nikdy nevznikla.

*„Kolik růží lásky jste rozdala, to Bůh sám ví,
kolik trnů nevděku jste přijala, to Bůh sám ví,
kolik něhy, pohlázení jste rozdala, to ví jen Bůh,
kolik úderů lidského zla jste stržila, to ví jen Bůh,
kolik břemen druhých jste přenesla, to Bůh sám ví,
kolik křížů sebeobětování jste nesla, to Bůh sám ví,
kolik útěchy a naděje jste dodala, to ví jen Bůh,
kolik zklamání a smutku jste zažila, to ví jen Bůh.
Jen Bůh vám je láskou nekonečnou,
jen Bůh vám bude odměnou ustavičnou.“*

Tuto báseň prý složila sama léčitelka a vychází z jejího života.
Práce je věnována všem, kteří na vzácnou léčitelku Boženu Kamenickou s úctou
a láskou vzpomínají.

Obsah

1. Úvod	6
2. Historie lékařství a léčitelství	9
2.1 Úvod do pojmosloví	9
2.2 Metody alternativní medicíny	10
2.3 Charakteristika pravěkého léčitelství v českých zemích.....	11
2.4 Charakteristika středověkého léčitelství a lékařství v českých zemích.....	13
2.4.1. Osoby vykonávající léčebné úkony a postupy v léčení	14
2.4.2. Nemoci a nemocnice	16
2.5 Renesanční léčitelství.....	16
2.6 Osvícenství, 18. a 19. století	18
2.7 Od konce 19. století do současnosti	20
3. Život Boženy Kamenické	23
3.1 Rodina a mládí	23
3.2 Studium „medicíny“	26
3.3 Česká Lípa.....	27
3.4 Opuštění České Lípy a rok 1939	31
3.5 Válečná léta	33
3.6 Pobyty v Radnicích	35
3.7 Tymákov.....	37
3.8 Znovu Radnice	38
3.9 Plzeň.....	39
4. Léčení „Báby radnické“	41
4.1 Diagnostické schopnosti.....	41
4.2 Recepty a léčivé přípravky	44
4.3 Denní rytmus	47
4.4 Příběhy a legendy z praxe	49
5. Závěr	51
Resumé	53
Seznam pramenů a literatury	55
Seznam příloh.....	59

1. Úvod

Jsou lidé, kterým se staví pomníky a jejich jména mají trvalé místo v učebnicích dějepisu. Někteří se jen „uměli narodit“ do správné rodiny, jiní namalovali slavný obraz, další vyhráli bitvu nebo se stali úspěšnými atentátníky či vrahy. Umělci, vojevůdci, králové. Ale ti, kteří celý nebo alespoň část života zasvětili pomoci lidem ve svém okolí od zdravotních problémů, stojí tak trochu v pozadí dějin. Přesto, že každý vůdce lékaře či léčitele dříve či později určitě potřeboval. U některých známe jména i podrobnosti, u jiných, přesto že se jejich činnost v dobrém odrazila na mnoha životech, nikoli. V propadlišti dějin prostě občas mizí i lidé, kteří ovlivnili, zlepšili a zachránili životy tisícům svých bližních.

Když jsem si vybíral vhodné téma pro svou bakalářskou práci a stále ho nemohl najít, mezi mnoha jinými náměty mě napadlo i jedno jméno, Božena Kamenická. Záhadná postava, o které jsem občas slyšel. Nějaký čas bydlela, stejně jako já, v obci Tymákov nedaleko Plzně. Když jsem se dozvěděl, že právě kvůli ní je na budově dnešní mateřské školky nápis Boženka a za svůj život jí vděčí můj strýc, měl jsem jasno.

Když jsem ovšem zjistil, jak málo informací se o ní dá nalézt, mé nadšení opadlo. Potkalo ji totiž to samé, co ostatní osobnosti, které zemřely na pokraji internetového věku a nestihly se zařadit mezi národní hrdiny. O jejím životě vzniklo jen pár novinových článků, a to i přesto, že šlo ve své době o osobnost velmi známou a uznávanou. Pocítil jsem zde dluh, mezeru, které jsem se rozhodl, alespoň částečně, zacelit. Ve své práci předkládám zpracování životopisu a kriticky zanalyzované veškeré informace, které se mi podařilo o Boženě Kamenické, jedné z našich nejznámějších léčitelek nejen 20. století, ale snad i českých dějin vůbec, shromáždit.

Práce je rozdělena na tři části. V první kapitole se přímo Boženě Kamenické nevěnuji. Cílem bylo stručně nastínit všeobecný úvod do historie lékařství a léčitelství. Hlavním zdrojem poznatků pro tuto část byla kniha *Dějiny lékařství v Českých zemích* od Petra Svobodného.¹ Dalšími důležitými podklady, ze kterých jsem čerpal informace, byla kniha

---

¹ SVOBODNÝ, Petr, HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: Triton, 2004.

Portera Roye Historie medicíny od starověku po současnost² a online publikace Alternativní medicína od Jiřího Heřta.³

Druhá část předkládané bakalářské práce představuje biografii Boženy Kamenické, třetí je pak zaměřena na její způsoby léčení a recepty.

Cestu za informacemi o minulosti léčitelky jsem odstartoval v Radnickém muzeu, kde se nachází expozice přímo věnovaná této regionálně významné osobnosti. Podstatou výstavy je však pouze jedna vitrína, ve které jsou vystaveny artefakty spojené více či méně s Boženou Kamenickou. Lihový kahan, brýle, parte, její fotografie a objemná kniha díky, plná děkovných dopisů a fotografií dětí, kterým léčitelka pomohla na svět. Velice ochotná paní v radnickém muzeu mi poskytla kontakty na některé pamětníky a také první a zároveň jedinou knihu, která se léčitelce alespoň na několika stranách věnuje, Čas senzibilů a léčitelů od Pavla Chobotského.⁴

Díky rešerši v knihovně jsem brzy získal k dispozici valnou většinu článků, které o léčitelce kdy vyšly. Nepříjemným překvapením bylo, že šlo z převážné většiny o krátké novinové sloupky a vzpomínky. Když už se jednalo o delší příspěvek, většinou vycházel v menších či větších obměnách stále dokola a zbylé články z něj notně čerpaly. Nejvíce jsem využil asi nejznámějšího (a téměř jediného) publikovaného rozhovoru s Boženou Kamenickou od Jiřího Kuchaře z roku 1994,⁵ článků Jany Kubíkové „Bába Kamenická“ z časopisu Instinkt⁶ a asi nejobsáhlejšího Léčivé bylinky mám v srdci, říkávala Božena Kamenická, od Stanislava Kalibána.⁷

Protože jméno Stanislava Kalibána⁸ se objevilo i mezi pamětníky, které mi doporučili v radnickém muzeu, vydal jsem se za ním do jeho plzeňského bytu. Po několika neúspěšných pokusech jsem se konečně dozvonil a měl jsem možnost uskutečnit se starým ochotným pánem rozhovor a tím získat množství podrobností. O základních událostech však mnoho

---

² PORTER, Roy. *Historie medicíny od starověku po současnost*, Praha: Prostor, 2001.

³ HEŘT, Jiří. SYSIFOS KLUB ČESKÝCH SKEPTIKŮ. *Alternativní medicína a léčitelství : Kritický pohled* [online]. Chomutov: SISYFOS, 2010 [cit. 2011-12-28]. Dostupné z WWW: <http://www.sysifos.cz/files/Alternativni_medicina_Hert.pdf>.

⁴ CHOBOTSKÝ, Pavel. *Čas senzibilů a léčitelů*. Lysá nad Labem: Pěstitel, 1992.

⁵ KUCHAR, Jiří, HANKA, Zdeněk. „Moji cestu určil Bůh“. *Regenerace*. 1994. roč. 2, č. 12, s. 2 - 4.

⁶ KUBÍKOVÁ, Jana. „Bába Kamenická“. *Instinkt*. 2004, roč. 3, č. 35, s. 62 - 65.

⁷ KALIBÁN, Stanislav. Léčivé bylinky mám v srdci, říkávala Božena Kamenická. *Plzeňský deník*. 1998, roč. 7, č. 182, s. 13.

⁸ Stanislav Kalibán, osmdesát šest let starý pán, žijící v Plzni. Boženu Kamenickou navštěvoval již od roku 1946, nejprve jako pacient. Po čase se s ní spřátelil, často ji navštěvoval a několikrát vypomáhal v její ordinaci.

jiného, než napsal do článku v novinách, nevyprávěl. Půjčil mi však VHS kazety, které si jako vzpomínku na paní Kamenickou s přáteli nahrál. Jde celkem o 11 kazet rozhovorů a vyprávění Boženy Kamenické a jejích přátel. Nahrané úseky se ovšem často opakují, skutečně jsem tak využil kazet asi polovinu. Pan Kalibán po našem rozhovoru jako „pohádkový dědeček“ zmizel a znovu nalézt se mi ho už nepodařilo. Z kazet v práci často čerpám v případech, kdy jsou v osudech léčitelky povážlivé mezery, nebo když sama Božena ve vyprávění zmiňuje doposud neznámé okamžiky svého života. Léčitelka velice ctí pravdu, zmiňuje to na kazetách i v rozhovorech s novináři. Chybné informace v jejím vyprávění, pokud se tedy vyskytnou, pramení z části z jiného pohledu na věc nebo z rozdílného pochopení situace. Nikdy nejde o výmysly. Do své práce jsem zařadil i některé prorocké sny, vize chcete-li, protože právě je považuji za důležité vodítko k pochopení osobnosti Boženy Kamenické, její povahy a hluboké víry. Jakémukoli hodnocení jejích mimořádných diagnostických a léčebných schopností se však vyhýbám, mým cílem je jen shromáždit a kriticky interpretovat všechny dostupné informace o této zajímavé ženě.

Metody orální historie jsem nevyužil pouze při rozhovoru se Stanislavem Kalibánem, ale o léčitelce jsem pohovořil také s jejími příbuznými, Evou Karlovou⁹ a Karlem Krutišem.¹⁰ Krátký rozhovor mi rovněž poskytl Oldřich Mann¹¹ i další pamětníci, jejichž svědectví jsem se nakonec rozhodl nepoužít, jelikož se velice podobala ostatním a nepřinesla do problematiky nic nového. Tímto bych chtěl tedy VŠEM „svým“ narátorům poděkovat za jejich ochotu a pomoc se vznikem práce, která snad alespoň částečně uchová vzpomínku na Boženu Kamenickou, mytickou postavu Plzeňska a vlastně celých západních Čech.

---

⁹ Eva Karlová je neteř paní Kamenické, nar. 20. 7. 1947, dodnes žijící v Radnicích.

¹⁰ Karel Krutiš, jeden ze tří bratrů, které Božena Kamenická vychovala. Narozen 30. 1. 1937, povoláním hudebník. Zemřel 23. 6. 2011.

¹¹ Oldřich Mann je obyvatelem Tymákova, nar. 9. 12. 1956, v dětství bydlel nedaleko paní Kamenické, která ho několikrát léčila.

2. Historie lékařství a léčitelství

2.1 Úvod do pojmosloví

Medicína, stejně jako i jiné činnosti člověka, prošla obrovským a dlouhým vývojem, od prvních pokusů ulevit od nemoci či bolestí pravěkých lidí, až do dnešních dnů a současných „mágů“ v bílých pláštích. Zvláště na objevech 19. a 20. století je patrné, jakými skoky se medicína žene kupředu a díky pokroku ve vědě a moderních technologiích se její limity stále posouvají. Moderní člověk má k dispozici péči, o jaké si jeho předci mohli nechat jen zdát. Důkazem je např. snadná dostupnost léků, na lékárny lze ve větších městech narazit na každém rohu.

Pozitivní vývoj v medicíně se projevil i na celé lidské společnosti, průměrný věk se za poslední dvě století skoro zdvojnásobil.¹² Péče o zdraví nebyla nikdy lepší, a přesto se o něj bojíme víc než naši předci. A tak, když medicína z nějakého důvodu či přesvědčení nevyhovuje, mnoho lidí se obrací zpět, na mnohými opomíjenou starší sestřičku moderního lékařství – léčitelství. Protože však existují pojmy jako alternativní medicína a další, bylo by vhodné si je rozlišit a alespoň velmi zběžně načrtnout vztahy mezi nimi.

Péči o zdraví můžeme ve třetím tisíciletí zjednodušeně rozdělit na dvě hlavní větve: první a silnější je samozřejmě klasická vědecká medicína jak ji všichni známe, založená na ověřených důkazech.¹³ Druhou větví, a zvláště v posledním století velmi populární, je medicína alternativní. Ta byla nejprve ztotožňována s lidovým léčitelstvím,¹⁴ aby ho posléze pohltila, i s jeho všeobecně rozšířenými postupy, které se staly součástí lidové kultury, čerpající ze starých lidových zvyků a přírody, často velmi regionálně odlišnými. Vzbuzuje však i největší emoce, a to hlavně v případě léčení pouze alternativními metodami namísto vědeckých, navíc člověkem leckdy bez jakéhokoli oprávnění a kontroly nad ním.

Léčitelství lze charakterizovat jako činnost vykonávanou léčitelem, tedy osobou bez odpovídajícího medicínského vzdělání. Alternativní medicína je naproti tomu soubor

---

¹² PORTER, Roy. *Historie medicíny od starověku po současnost*, Praha: Prostor, 2001, s. 19.

¹³ HEŘT, Jiří. SYSYFOS KLUB ČESKÝCH SKEPTIKŮ. *Alternativní medicína a léčitelství : Kritický pohled* [online]. Chomutov: SISYFOS, 2010 [cit. 2011-12-28], s.17. Dostupné z WWW: <http://www.sysifos.cz/files/Alternativni_medicina_Hert.pdf>.

¹⁴ KRÍŽOVÁ, Eva. *Postavení komplementární a alternativní medicíny v České republice*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2011, s. 10.

specifických metod, ať už je používá léčitel nebo lékař, jejichž principy se odlišují od principů vědecké medicíny, a které proto nejsou (většinou) vědeckou medicínou akceptovány.¹⁵

Samotné slovo alternativní do jisté míry ilustruje vztah mezi vědeckou a alternativní medicínou. Vyjadřuje volbu mezi dvěma věcmi,¹⁶ buď anebo. Přesto existuje asi jen velmi málo lidí, kteří by se v dnešní době nadobro vzdali vědecké medicíny a striktně se léčili jen alternativními postupy. Alternativní medicína tak z velké většiny funguje jako péče doplňková. Pro označení souběhu, kdy nemocní využívají oba směry paralelně nebo v návaznosti na sebe, se dnes nejčastěji užívá termínu komplementární nebo nekonvenční medicína.¹⁷

I přes snahu některých lékařů a léčitelů však zeje mezi oběma postupy propast. Jedna strana kritizuje obchod s lidským zdravím, druhá argumentuje nepodložeností metod, podvodnictvím a šarlatánstvím. Splynutí je zatím v nedohlednu, i když se obě strany alespoň navenek snaží o totéž, pomoci nemocnému, vyléčit ho nebo alespoň zmírnit bolesti a utrpení.

2.2 Metody alternativní medicíny

V alternativní medicíně existuje nepřehledné množství metod, jejichž rozdělení nebo klasifikace je velmi obtížná, už z toho důvodu, že stejně jako lidové léčitelství zahrnuje směry velmi odlišného historického, kulturního i geografického původu. Postupy používané u nás tak nemusejí být využívány či známé u našich sousedů v Rakousku a naopak, a co teprve rozdílly např. v Asii.

V České republice alternativní medicína čekala na svůj rozmach až do sametové revoluce v roce 1989. Za éry komunismu byla velmi utlumena hlavně díky politické bariéře. Důvodů k tomuto vývoji bylo více, svou roli hrál jistě zákaz podnikání, ale i rozšíření vědecké medicíny a její snadná dostupnost všem vrstvám společnosti. Využívaly se jen ty netradiční metody, které odpovídaly materialistickému pojetí světa a které byly také povoleny v Sovětském svazu. Jednalo se hlavně o akupunkturu, psychotroniku a magnetoterapii.¹⁸

---

¹⁵ HEŘT, J. *Alternativní medicína a léčitelství: Kritický pohled*, s. 219.

¹⁶ TRÁVNÍČEK, František. *Slovník jazyka českého*. 4. Praha: Slovanské nakladatelství, 1952, s. 14.

¹⁷ KRÍŽOVÁ, E. *Postavení komplementární a alternativní medicíny v České republice*, s. 13.

¹⁸ HEŘT, J. *Alternativní medicína a léčitelství: Kritický pohled*, s. 13.

Dále u nás mají historickou tradici a stále slušnou popularitu ještě homeopatie a lidové léčitelství. V západním světě je z obrovské záplavy alternativních metod nejpopulárnější asi tradiční čínská medicína (TČM), akupunktura, fytotherapie, homeopatie, osteopatie a chiropraxe a často se v souvislosti s nimi hovoří o tzv. silné pětce KAM.¹⁹

Zatímco TČM, indická (ajurvéda) a tibetská medicína mají tisícileté tradice, jiné postupy jako homeopatie vznikly až v 19. století a další vznikají vlastně i v dnešní době. Vzhledem k tématu práce se dále zaměřím na historii lékařství a lidového léčitelství, s dalšími výše zmíněnými metodami se čtenář může blíže seznámit v příloženém slovníčku.

2.3 Charakteristika pravěkého léčitelství v českých zemích

Poznání péče o zdraví v nejstarším období lidských dějin je možné především díky pramenům archeologickým, namísto písemných, i když i ty se později u vyspělých starověkých civilizací Egypta, Řecka, Indie, Číny a úrodného Mezopotámského půlměsíce ve zlomcích objevují.

Vraťme se nyní do dob, kdy byla medicína nazývána léčitelstvím, a oba tyto významy splývaly. Tomu ostatně napovídají i dva staročeské výrazy, lék a lékařství. Na první pohled to vypadá, že jedno slovo je kořenem druhého. Jenže staročeština je chápala jinak, slovem lék rozuměla kouzelný léčivý prostředek, zatímco termínem lékařství byly označeny prostředky vytvořené na základě umění a odborných znalostí lékaře.²⁰ Je zajímavé, že v těchto dvou výrazech je tak jednoduše zakódován mnohatisíciletý vývoj medicíny celého lidstva.²¹

Moderní medicínu tak můžeme považovat za racionální, vývojem a pokrokem vylepšenou verzi, která ze sebe setřásla magii a duchovno, zatímco léčitelství se cestou evoluce nevydalo a stále lpí na ustálených starých lidových pořádcích a pověrách. Pomáhat lidem je však možné i tímto způsobem.

---

¹⁹ KŘÍŽOVÁ, E. *Postavení komplementární a alternativní medicíny v České republice*, s. 15.

²⁰ GEBAUER, Jan. *Slovník staročeský: Díl II [K-N]*. Praha: Academia, 1970, s. 221, 222.

²¹ PAICHL, Přemysl. *Historie plzeňského vnitřního lékařství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 9.

Nemoci, bolesti, zranění a úrazy provázejí člověka už od pradávna. Skutečně první představu o pravěkém léčitelství neboli paleoterapii²² nám zprostředkovává pohřbívání. Homo sapiens - člověk moudrý, začal pohřbívat své zemřelé do mělkých jam už někdy před 300 tisíci lety. Předcházející biologické druhy rodu Homo (habilis, erectus) cíleně nepohřbívali.²³ Z pohřbů, kosterních pozůstatků, nástrojů, osobních potřeb či obydlí lze tedy zjistit či odvodit o zdravotním stavu tehdejších lidí mnohé, avšak ne vždy je patrný způsob, jakým byli při problémech se zdravím léčeni, pokud tedy nezanechal „starověký lékař“ na těle svého pacienta trvalé otisky své „léčby.“ Při bádání se uplatňuje nejen archeologie, ale svou nezastupitelnou roli mají také antropologie, demografie, paleopatologie a v omezené míře i etnologie.²⁴

Pokud se pokusíme zhodnotit úroveň a vývoj pravěké medicíny v Čechách, můžeme předpokládat, že se nelišila od jiných míst s podobným vývojem. První nálezy dokazující přítomnost člověka na našem území jsou starší než 1,5 milionu let.²⁵

Pravěké společenství mělo zpočátku matriarchální uspořádání, muži lovíli, zatímco ženy se staraly o příbytek a děti. Už to zahrnovalo různé prvky péče o zdraví, zahřívání vlastním tělem, drbání nebo olizování ran.

Dalším úkolem pravěkých žen byl sběr různých rostlin a bobulí. I bylinářství bylo tedy čistě ženskou záležitostí, stejně jako bylo zacházení se zvířaty, lov a zabíjení záležitostí mužů. Pravěký člověk se mohl se svými zdravotními neduhy obrátit jen na přírodu, a tak mu náhoda a poté i empirické poznání umožnily poznat nejprve ohně, chladivých účinků vody a „bahenních zábalů“ a posléze léčivých účinků rostlin, které dříve jen konzumoval. Zrodilo se přírodní léčitelství.

Před 40 000 tisíci lety se objevil Homo sapiens sapiens, kterému umožnily stále dokonalejší nástroje praktikovat první chirurgické zákroky. Prováděl amputace, pouštěl si žílu i trepanoval lebky.²⁶ Tam kde končilo empirické poznání, se brzy v souvislosti s rozvojem abstraktního myšlení objevily představy a víra v síly přírody.

---

²² SVOBODNÝ, Petr, HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: Triton, 2004, s. 12.

²³ VÝCHODSKÁ, Helena. Homo medicans. In *Dějepis XXII: Sborník katedry historie „Třicet let učitelem učitelů dějepisu“*. Plzeň: ZČU, Fakulta pedagogická, 2006, s. 73. Dostupné z WWW: <<http://khi.zcu.cz/SbornikXXII.pdf>>.

²⁴ SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 11.

²⁵ Tamtéž, s. 12.

²⁶ VÝCHODSKÁ, H. Homo medicans, s. 78.

O náboženství jako takové ještě nešlo, lidé se snažili si síly naklonit, udobřit či ovlivňovat, vytvářel se totemismus.

Postupně se objevil profesionál, prostředník mezi lidmi a nadpřirozenými silami – kmenový čaroděj, léčitel, šaman, medicinman. Při léčení využíval svých empirických znalostí a schopností, které kombinoval s různými magickými procedurami souvisejícími s animistickým pojetím světa, nepopíratelnou roli hrála zpočátku jistě také náhoda. Typickými přípravky využívanými k léčení v této době byly různé odvary, masti a obklady převážně přírodního původu, kombinované s různými amulety a obřady.²⁷

2.4 Charakteristika středověkého léčitelství a lékařství v českých zemích

Nastíněná podoba lékařství a léčitelství u nás zůstala zachována bez výraznějších změn až do raného středověku. Empiricko-magické léčitelství je jen dále propracováváno a stává se stále složitějším. Z hlediska badatelského však došlo k výrazné změně: můžeme vycházet z nového typu pramene, kromě archeologického se stále více objevuje i pramen písemný. Nejvíce zmínek o zdraví a neduzích obyvatel českých zemí najdeme v prvních kronikách, zvláště v Kosmově Kronice české (zachycuje 11. a 12. století), ojediněle v diplomatické korespondenci.²⁸ Ve 13. a 14. století písemných pramenů dál hojně přibývá.

Druhou významnou událostí (která stála i v pozadí vznikajících písemných pramenů) je příchod křesťanství na naše území. V našich zemích docházelo k pozvolnému a opožděnému uplatnění kánonů a praktik středověkého lékařství latinského západu, vybudovaného na antických základech, paralelně s prosazováním idejí, zásad a institucí křesťanských.²⁹

V 10. a 11. století s řeholními komunitami do Čech a na Moravu přichází i klášterní (mnišské) lékařství. Šlo o pro křesťanství přijatelné a upravené pojetí medicíny antického Řecka a Říma, především děl Hippokrata a Galéna.³⁰

Klášterní medicína ve střední Evropě byla ovlivněna zejména řeholí svatého Benedikta z Nursie, formovanou v klášteře Monte Cassino, jež zavazovala řeholníky nejen k péči o

---

²⁷ SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 17.

²⁸ Tamtéž, s. 19.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ NIKLÍČEK, Ladislav. *Přehled dějin českého lékařství a zdravotnictví I. díl*, Brno 1989, s. 5.

spolubratry, ale i o nemocné v okruhu působnosti klášterní komunity. Předpisovala i specializované prostory určené k péči o nemocné (dům lékaře, dům pro pouštění žilou, zahrádku pro pěstování léčivých bylin nebo k provozování intelektuálních činností, včetně pěstování lékařské „vědy“ (knihovna, skriptorium, škola).³¹

„Vědecká“ medicína pokračovala ve svém rozvoji především díky zakládání a vzestupu univerzit (např. Salerno, Montpellier). Objevovali se cizí i čeští klerici, vystudovaní zprvu na zahraničních univerzitách, kteří byli po dlouhou dobu jedinou skupinou vzdělanců schopnou medicínské znalosti nejenom přebírat, ale i obohacovat a formou překladů a prepisů šířit dále.³²

Pohanské léčitelství církev pochopitelně neuznávala a vystupovala proti němu. Křesťanství také od počátku ovlivňovalo zažitě náboženské představy a upravovalo je k obrazu svému. Měnil se pohled na původ nemocí, které jsou tak, jako vše ostatní, považovány za dílo či trest boží. Slovanská magie se však dlouho zachovávala v lidovém léčitelství a kořenářství.³³

Z antických poznatků nečerpalo jen rodící se lékařství, ale některé přejímalo i lidové léčitelství a obohatilo se tak o mnoho nových diagnostických a léčebných postupů. Bylo tomu však i naopak, tehdejší medicína ale kromě užitečných metod, např. využívání a znalosti léčivých bylin, převzala i některé iracionální praktiky, jako vymítání a zažehnavání nemocí. Lékařství tak zahájilo i v našich zemích několikasetletou pouť, koexistenci a částečnou výměnu poznatků s neučeným empiricko-magickým léčitelstvím.³⁴

2.4.1. Osoby vykonávající léčebné úkony a postupy v léčení

Církevní koncily ve 12. století éru klášterní medicíny ukončily, protože zakázaly lékařskou činnost, studium a prolévání krve - chirurgické výkony, klerikům i řeholníkům.³⁵

Vzhledem k tomu, že další vývoj lékařství u nás začíná až ve druhé polovině 14. století založením pražské univerzity (1348), o zdraví lidí se staralo stále mnoho laických venkovských a městských léčitelů různého zaměření. Že i v této době byli mezi léčiteli šejdři,

---

³¹ SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 20.

³² Tamtéž.

³³ NIKLÍČEK, L. *Přehled dějin českého lékařství a zdravotnictví I. díl*, s. 5.

³⁴ SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 20.

³⁵ PAICHL, P. *Historie plzeňského vnitřního lékařství*, s. 22.

dokazuje veršovaná satirická fraška Mastičkář ze 14. století.³⁶ Svými schopnostmi a spisy se naopak proslavila německá abatyše Hildegarda z Bingenu (1098-1179), v Čechách zakládaly špitály a léčily Anežka Česká a Zdislava z Lemberka.³⁷

Již ve 12. a 13. století můžeme narazit na víceméně všechny laické léčitelské profese, jejichž činnost je možné sledovat až do století devatenáctého. Pěči o chrup mívali na starosti kováři, holiči - bradýři přikládali pijavice, podávali klystýry, odstraňovali píštěle, aplikovali léčivé masti a oleje, odstraňovali hnis z vředů a boláků, sešivali otevřené rány, odstraňovali povrchové tumory a zastavovali krvácení.³⁸

Chirurgické zákroky a péči o zdraví se dále věnovali různí kýlořežci, ranhojiči, lazebníci, felčáři, kamenorežci, dryáčníci, mastičkáři a porodní báby. Nezřídka do léčení fušovali kati, hrobníci a rasové a pod heslem „věř, a víra tvá tě uzdraví“ léčili i faráři a kněží.³⁹

Od nepaměti se také chodilo pro lék a zaříkání ke kořenářkám a bylinářkám, které byly církvi trnem v oku a stávaly se často obětí fanatických honů na čarodějnice probíhajících v 15. až 18. století.

Základem středověké medicíny byla dlouho dobu humorální teorie Galéna z Pergamu. Jeho učení o čtyřech tělních šťávách (krev, hlen, žluč, černá žluč) odpovídajících čtyřem živlům (voda, vzduch, země, oheň) a jejich vlastnostem (vlhko, sucho, horko, chlad) a vesmírným objektům (slunce, Měsíc, planety, znamení zvěrokruhu). Převaha jedné ze šťáv nebo jejich nerovnováha vyvolávala podle tehdejších představ nemoc. Diagnostika se prováděla zejména vyšetřením krve, moči, pulsů nebo stolice a léčení probíhalo podle zásady léčení opačného opačným a své místo si tu našlo i pouštění žilou, které dokonce fungovalo jako všelék. Léčilo se také podle zásady podobnosti (tvar, barva). Nezmyslelo ani pověrečné léčitelství, moc magických rostlin byla posilována už při sběru v určitý den a hodinu, lidé se obraceli na světce, třeba svatý Roch měl chránit před morem.⁴⁰

Jak je patrné, v léčení vystudovanými lékaři nebo šarlatánskými lékaři velkých rozdílů nebylo, tím spíš, že lékaři se mnohdy řídili módní astrologií nebo fušovali do alchymie.

---

³⁶ LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. vyd. Praha: Lidové noviny, 2008, s. 71.

³⁷ SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 28.

³⁸ PORTER, R. *Historie medicíny od starověku po současnost*, s. 139.

³⁹ NIKLÍČEK, L. *Přehled dějin českého lékařství a zdravotnictví I. díl*, s. 7.

⁴⁰ SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 33.

„Léčivé“ dryáky mohly obsahovat například rtuť, síru a další chemické prvky, různé zvířecí či dokonce lidské ingredience a byliny.⁴¹

2.4.2. Nemoci a nemocnice

S činnostmi církevních institucí, především řeholních, křížovnických a rytířských, souvisí vznik předchůdců dnešních nemocnic, nejvýznamnějších ústavů středověké péče – špitálů, vznikajících už od konce 11. stol. v souvislosti s křížovými výpravami.⁴²

Zpočátku vznikaly převážně jako útulky pro pocestné, později poskytovaly azyl starým, chudým a nemocným lidem.⁴³ Populace umírala většinou díky válečným událostem, hladomoru a epidemiím. Nejrozšířenějšími potvrzenými nemocemi byly ty infekční: spalničky, pravé neštovice, různé druhy chřipkových onemocnění, oční infekce, sněťslezinná (antrax), záškrť, tyfus, kožní nemoci (svrab), největšími strašáky byly mor a lepra.⁴⁴ Kvůli zamezení šíření lepry byli nemocní udržováni v karanténě, ve špitálech anebo v tzv. leprosáriích. Koncem 15. století končila éra stagnace medicíny a naopak nastává období dynamického rozvoje medicínských poznatků, teorie i praxe.

2.5 Renesanční léčitelství

V období renesance se ke slovu dostává politický a kulturní život, na povrch však vyplouvají také náboženské, ekonomické a sociální spory. Zámořské objevy znamenaly spoustu novinek a změn ve společnosti, nemoci a jejich výměnu nevyjímaje, Nový svět tak byl v podstatě vybit nemocemi toho Starého. Nová doba se však obracela i zpět, když vyzdvihovala a čerpala z osvědčených antických ideálů a hodnot.⁴⁵ Trend písemných pramenů dále rostl, objevují se první matriky (jáchymovská) a díky vynálezu knihtisku jsou teď knihy daleko dostupnější. Populární jsou spisy o porodnictví, velmi oblíbené jsou herbáře (Matthioliho).⁴⁶

---

⁴¹ SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 31.

⁴² Tamtéž, s. 27.

⁴³ NIKLÍČEK, L. *Přehled dějin českého lékařství a zdravotnictví I. díl*, s. 6.

⁴⁴ SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 24.

⁴⁵ PORTER, R. *Historie medicíny od starověku po současnost*, s. 195.

⁴⁶ SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 49.

Od poloviny 15. století se hygienická situace v českých a moravských městech velmi pozvolna, mimo jiné pod vlivem masově se šířících lékařských traktátů a kázání kněží, mírně zlepšuje. I rady královských měst a někdy i sami panovníci vydávali stále více nařízení týkajících se hygieny, zvláště při epidemiích, avšak ulice bez špíny a exkrementů stále neexistovaly.

V této době se objevují i první nařízení týkající se laických léčitelů.⁴⁷ Jedním z prvních zásahů státu do činnosti léčitelů a opatřením proti všem fušerům a šarlatánům byl dvorský reskript z roku 1651, kterým získala pražská lékařská fakulta dohled nad hlavními kategoriemi léčitelů v zemi. Bez zkoušky vykonané před fakultou a udělené aprobace nesměli své povolání v zemi vykonávat. Nutno však poznamenat, že se to týkalo především pražských měst a bezprostředního okolí, a na vzdálenější oblasti to valný vliv nemělo.⁴⁸

Také farmacie prodělala v období renesance zcela zásadní proměnu. Středověké léky začaly být považovány za nekvalitní, vracely se léky užívané dříve (v antice) a díky zámožným objevům se začaly používat nové rostlinné látky z Ameriky a Indie, rozvíjela se i alchymie a s ní užívání látek chemických. Hlavními složkami léků byly listy, semena, plody, kůra nebo kořeny nejrůznějších rostlin, keřů a stromů. Pokud se užívaly jednotlivě, hovořili lékárníci jen o léčivých bylinách, když jich bylo smícháno dohromady více, vznikala tzv. galenika.⁴⁹

Úmrtnost byla však stále vysoká, války a vlny epidemií a hladomorů trvají i v 16. století. Některé staré nemoci pomalu mizí (malomocenství), ale nahrazují je nové – tuberkulóza, černý kašel, záhadný tzv. anglický pot a hlavně z Nového světa zavlečená syfilida.⁵⁰

Síť špitálů na našem území se dále rozrůstala, svůj výrazný rozvoj zaznamenalo také lékárenství. V lidovém léčitelství nadále přežívaly pověrečné a magické praktiky a víra ve svaté pomocníky proti různým druhům nemocí, které se mísily s empirickými a racionálními postupy. Ačkoli lékaři proti pověrečným praktikám „venkovských čarodějek“ zhusta bojovali, sami se od magických praktik ještě příliš nevzdálili.⁵¹

---

⁴⁷ SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 45.

⁴⁸ Tamtéž, s. 71.

⁴⁹ PORTER, R. *Historie medicíny od starověku po současnost*, s. 219.

⁵⁰ SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 42.

⁵¹ Tamtéž, s. 51.

Významnou osobností tohoto období byl Tadeáš Hájek z Hájku. Rozvíjející se chirurgii a anatomii pak u nás zpopularizoval svými veřejnými pitvami v letech 1600 a 1605 Jan Jessenius.⁵²

2.6 Osvícenství, 18. a 19. století

Počátek tohoto období se vyznačoval vojenskými, politickými a ekonomickými neúspěchy rakousko-uherské monarchie. Odpověď na tyto závažné problémy, neutěšený zdravotní stav obyvatelstva a celkovou krizi společnosti hledali panovníci Marie Terezie a Josef II. v duchu z Francie se šířícího osvícenství, tuhé centralizaci a řadě reforem.⁵³

Dramatické události druhé poloviny 18. století poznamenaly demografii celé Evropy. Po hrůzách třicetileté války přišlo částečné zlepšení situace, které však ukončily války o dědictví rakouské, sedmiletá válka a napoleonova tažení. 18. a 19. století tak přineslo (nejen díky revolučnímu roku 1848) v krátké době řadu sociálních, ekonomických, politických, vědeckých a kulturních změn, které poznamenaly i léčitelství.⁵⁴ Z výsluní po dlouhých staletích ustupovala Galénova humorální teorie.⁵⁵

Osvícenské reformy Marie Terezie vznikaly ve spolupráci s jejím osobním lékařem a rádcem v otázkách zdravotnických a školských, nizozemským lékařem Gerhadem van Swietenem a usilovaly o vytvoření uceleného systému zdravotní správy.⁵⁶ Vycházely ze zásad osvíceneckého absolutismu, dle nichž se má stát a panovník starat o své poddané jako otec o děti a pečovat o jejich blaho, bezpečnost a zdraví.⁵⁷

Osmnácté století bývá někdy nazýváno též zlatou érou šarlatánství a mastičkářství. Na většině území tehdejší Evropy udržovaly ty nejnestoudnější šarlatány alespoň pod určitou kontrolou zákonné normy.⁵⁸

V letech 1752-53 vyšly základní zdravotní normy pro naše země - Generální zdravotní řády, jejichž znění se týkalo především preventivní a veřejné zdravotní péče a bylo závazné pro všechny osoby zabývající se jakoukoli veřejnou léčebnou činností. Měli se jím řídit

---

⁵² SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 59.

⁵³ NIKLÍČEK, L. *Přehled dějin českého lékařství a zdravotnictví I. díl*, s. 21.

⁵⁴ SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 90.

⁵⁵ DUIN, Nancy. *Historie medicíny od pravěku do roku 2020*, Praha: Slovart, 1997, s. 38.

⁵⁶ NIKLÍČEK, L. *Přehled dějin českého lékařství a zdravotnictví I. díl*, s. 22.

⁵⁷ PORTER, R. *Historie medicíny od starověku po současnost*, s. 338.

⁵⁸ Tamtéž, s. 320.

všichni zemští, krajští a městští fyzikové, lékařští praktikové, chirurgové, lékárníci, lazebníci, oční lékaři (okulisté), kýlořezci, ranhojiči, kamenorezci i porodní báby a další. Generální řády tak měly kromě jiného pomoci vymýtiti mastičkáře a pokoutné léčitele.⁵⁹

Zejména prostí lidé se tehdy ještě stále léčili převážně sami a určovali si diagnózu, alespoň v první instanci. V 17. a 18. století vliv křesťanství na léčitelství sílil, léčitelství a náboženství se navzájem prolínaly, léčilo se na bázi náboženských rituálů svčenou vodou, léčivými prameny⁶⁰ a studánkami, svatými relikviemi, populární byly také obětní procesí a poutě na svatá a zázračná místa. Tehdejší lidové léčitelství bylo stále plné magie.

Léčivé schopnosti byly připisovány např. dotyku ruky oběšencovi nebo alespoň provazu z popravčího lešení. Při bolestivém ječném zrnu bylo běžné švihat se přes nemocné oko ocasem černé kočky. Některé léčebné či preventivní praktiky kombinovaly okultismus s účinky skutečnými.⁶¹

Lid v té době sužovaly krom obvyčejných neduhů hlavně hladomory, epidemie neštovic (snaha předcházet nemoci - první pokusy o vakcinaci). Morové rány mizely, ale ve 30. letech 19. století se objevila u nás zcela nová nemoc - cholera.⁶²

Byly zakládány nové špitály, psychiatrické ústavy, lazarety, chudobince a hlavně všeobecné nemocnice. Objevovaly se dokonce i první porodnice.⁶³

Od poloviny 18. do poloviny 19. století se lékařská věda ve srovnání s předchozím vývojem neobyčejně rozvinula a zkvalitnila, jak po stránce odborné, tak organizační. Její možnosti pozitivního ovlivňování zdravotního stavu obyvatelstva byly ovšem stále značně omezené.⁶⁴

Ve století následujícím se medicína i hygienické podmínky velmi zlepšily, průmyslová revoluce přinesla nové postupy i vynálezy. Anestezie, stetoskop, aspirin, injekční jehla či teploměr se staly běžnou součástí lékařského vybavení. Rozvíjela se také gynekologie.

---

⁵⁹ SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 93.

⁶⁰ Rozvoj lázeňství lákal i léčitele, Vincenz Priessnitz (1799-1851) proslavil svou rodnou osadu Grafenberg - dnes Lázně Jeseník po celém světě metodou používání studené vody k léčení úrazů a chronických chorob. Zapařovací „Priessnitzovy obklady“ se používají dodnes.

⁶¹ PORTER, R. *Historie medicíny od starověku po současnost*, s. 317, 318.

⁶² SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 93, 121.

⁶³ NIKLÍČEK, L. *Přehled dějin českého lékařství a zdravotnictví I. díl*, s. 29.

⁶⁴ SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 116.

Lékařské umění získávalo solidní vědeckou základnu.⁶⁵ Nové laboratorní metody a možnosti daly vzniknout zcela novým disciplínám, například farmakologii.⁶⁶ Vážnost lékařských věd v očích veřejnosti stoupala.

2.7 Od konce 19. století do současnosti

V 19. století se již striktně začala oddělovat vědecká medicína a léčitelství, a právě medicína zaznamenala obrovský pokrok a mnoho významných lékařských objevů - krevní skupiny, penicilín, vznik nových věd (např. neurologie, biochemie⁶⁷) a v poslední čtvrtině 20. století i operaci náhrady kyčelního kloubu.⁶⁸ Avšak vzhledem k tomu, že medicína není předmětem této práce, dovolím si tyto objevy ignorovat a zaměřím se na léčitelství.

Z dosud nastíněného vývoje je patrné, že léčitelství bylo čím dál více ovlivňováno a vytlačováno sílící a stále se zdokonalující lékařskou vědou. Jedním z největších znaků tohoto trendu je velký rozvoj zdravotnických zařízení, více lékařů a s tím spojená lepší dostupnost zdravotní péče ve městech i na venkově, která s postupem času nadále rostla. S tím souvisí i změna postavení lékařů. Původně příslušníci svobodného povolání, byli od konce 19. století stále pevnější součástí organizovaného lékařského stavu a výkon jejich povolání podléhal více než kdy dříve dohledu státu a jeho systému veřejného zdravotnictví.⁶⁹

Naopak léčitelé se žádnými výraznými omezeními zatím zabývat nemuseli. Ze sledování vývoje je však patrná proměna jejich praktik, léčba vírou a pověrečné praktiky se z léčitelství postupně vytrácí, na úkor „racionálnějších“ či dokonce vědeckějších postupů.

A tak, i přes počáteční nedůvěru v lékařství a jeho metody (např. očkování) získala moderní medicína obrovskou převahu a léčitelství ustupovalo do pozadí. Přežívalo však stále, hlavně na venkově, nejspíše díky lidové tradici, ustáleným pravidlům a víře v jejich prověřenou funkci. Tento trend se udržoval i ve dvacátém století, plném dramatických (obě světové války) i celospolečenských (vznik Československa) změn.

Zvláště za První republiky vznikalo také množství spolků, jak českých tak německých, z nichž některé se zaměřovaly právě na péči o zdraví, léčitelství a zdravý životní styl.

---

⁶⁵ DUINOVÁ, N. *Historie medicíny od pravěku do roku 2020*, s. 45.

⁶⁶ PORTER, R. *Historie medicíny od starověku po současnost*, s. 371.

⁶⁷ Tamtéž, s. 569, 577.

⁶⁸ DUINOVÁ, N. *Historie medicíny od pravěku do roku 2020*, s. 176.

⁶⁹ SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 157.

Společným znakem jim byly čtyři základní zdroje příjmů (členské příspěvky, dary, subvence veřejných institucí, výnosy vlastních podniků). Nejvíce se lišily svým programem, jediným společným rysem všem byl důraz na osvětu.⁷⁰

V průběhu 20. století se medicína stala integrální součástí ekonomické, sociální i politické struktury moderních, průmyslově vyspělých společností.⁷¹ Reakce léčitelů na rozvoj a dostupnost lékařské péče byla různá. Zjednodušeně se dá říci, že reagovali zdokonalováním, vymyšlením dalších a dalších alternativních postupů či jejich importem.⁷²

Zlomový okamžik pro léčitelství u nás nastal až s nástupem komunismu, který brojil nejen proti církvi, v níž snad cítil i ideologického soka, ale shledal nezákonným i lidové léčitelství. Církev zde v této souvislosti zmiňuje proto, že léčitelství bylo a je s vírou stále často úzce spjato. Navíc mnoho dřívějších léčitelů včetně paní Kamenické bylo věřících. Důvodů k zákazu léčitelství a jeho postihování bylo nejspíše více, jedním z hlavních trnů v oku bylo jistě soukromé podnikání.

Přístup k informacím, pramenům a vůbec jejich existence je z těchto důvodů velmi problematickou záležitostí. Hlavně na příkladu biotroniků, ale i našich dalších známých léčitelů včetně Boženy Kamenické je však patrné, že i přes veškerá omezení praktikovali stále. Přehlížení, trpění či snad s tichou podporou tehdejšího režimu i nadále fungovali jako alternativa k vědecké medicíně.⁷³

S uvolněním poměrů došlo v 90. letech 20. století i k obrovskému boomu osob i metod praktikujících léčitelství a alternativní medicíny.⁷⁴ Léčitelství není v současné době v České republice předmětem přímé regulace a jeho právní výklad není jednotný. Není ani povolené, ani zakázané.⁷⁵

I situace kolem samotných léčitelů je nejasná. Neexistuje žádný centrální registr, neví se, kolik jich je. Oproti jejich předchůdcům hraje již prakticky nulovou roli původní vzdělání, důležitý je jen zájem o obor a víra ve své nadpřirozené či výjimečné schopnosti. Znalosti si již

---

⁷⁰ SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 167.

⁷¹ PORTER, R. *Historie medicíny od starověku po současnost*, s. 700.

⁷² HEŘT, J. *Alternativní medicína a léčitelství : Kritický pohled*, s. 219.

⁷³ KRÍŽOVÁ, E. *Postavení komplementární a alternativní medicíny v České republice*, s. 64.

⁷⁴ HEŘT, J. *Alternativní medicína a léčitelství : Kritický pohled*, s. 221.

⁷⁵ KRÍŽOVÁ, E. *Postavení komplementární a alternativní medicíny v České republice*, s. 64.

nepředávají z generace na generaci, ale získávají je převážně pomocí samostudia z nepřeberného množství nejrůznějších knižních publikací české i zahraniční provenience.

Není přehled ani o tom, jaké metody jednotliví léčitelé používají, zda pracují jako živnostníci nebo jako nezávislé osoby, které poskytují jen „sousedskou“ pomoc. To vše je důsledkem toho, že chybí legislativa, která by léčitelství nějak vymezila.⁷⁶

Všechny pokusy o sjednocení, standardizaci a prověřování prostřednictvím zastřešující organizace z počátku 90. let minulého století ztroskotaly na neschopnosti rozmanité a široké léčitelské obce sjednotit se na jednotícím principu a uznat jeho legitimitu pro všechny.⁷⁷

---

⁷⁶ HEŘT, J. *Alternativní medicína a léčitelství: Kritický pohled*, s. 221.

⁷⁷ KRÍŽOVÁ, E. *Postavení komplementární a alternativní medicíny v České republice*, s. 65.

3. Život Boženy Kamenické

3.1 Rodina a mládí

Na Jihlavsku, v lesnaté krajině pod horou Javořicí, se tyčí zbytky hradu Janštejn. Jeho počátky jsou pro nedostatek pramenů nejasné a jeho skromné pozůstatky bez architektonických detailů nedovolují blíže určit dobu jeho vzniku. Dokonce ani zánik hradu není blíže objasněn, byl snad pobořen někdy kolem roku 1423, kdy krajem táhla husitská vojska.⁷⁸ Je příznačné, že právě ve stejnojmenné obci pod hradem se na samém konci 19. století, kdy František Josef I. v čele Rakouska-Uherska načal poslední třetinu své dlouhé vlády, narodila 7. srpna 1898 Božena Kamenická.

Z rodného listu, vydaného protektorátními úřady 13. prosince 1939, můžeme vyčíst, že se narodila ve stavení číslo 58 skladníku Michalu Krutišovi, synu domkáře, pocházejícího z Opatova a Barboře Krutišové, rozené Veselé, dceři dělníka v Janštejna. U porodu byla přítomna porodní asistentka Marie Vobrová. Přesně za týden, 14. srpna, malou Boženku pokřtil katolický kaplan Felix Lipl. Za kmotra jí byl soused Augustin Seidl s manželkou Růženou, povoláním sklorytec.⁷⁹ Věnujme teď pozornost poslední informaci i samotné vesnici.

Janštejn⁸⁰ je totiž obec malá a poměrně nevýznamná, ač má historii obohacenou například o reformační tradici sahající až do středověku. Nejdůležitější je nesporně Janštejnská sklárna,⁸¹ díky které měli práci nejen obyvatelé vesničky, ale i lidé z okolí. Pracoval tam jako dělník a skladník i otec Boženy Kamenické, Michal. Podle vyprávění jednoho z narátorů, pana Karla Krutiše, se tam také zranil, začal pít a často podléhal návalům vzteku. Jak se vše

---

⁷⁸ FIALA, Zdeněk a Ladislav HOSÁK. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezku I: - Jižní Morava*. Praha: Svoboda, 1981, s. 111.

⁷⁹ Soukromý archiv Othona Krutiše. Rodný a křesní list Boženy Kamenické (foto viz příloha č. 15).

⁸⁰ Někdy uváděn i jako Janštýn. Dnes tvořen z větší části sídlištěm s bytovkami, které stojí při stejnojmenné sklárně. Není ani samostatnou obcí, jedná se o součást Horních Dubenek.

⁸¹ Z roku 1809 pochází první písemná zmínka o janštejnské sklárně, i když historie sklářství zřejmě sahá do starších dob. Podle zápisu v gruntovní knize Horních Dubenek je sklářská huť v Janštejně doložena v roce 1827. V období první republiky se v Janštejně vyrábělo pro sklárnu typické sklo rokokového stylu. Své návrhy zde realizovala také výtvarnice Zdenka Braunerová. Sklárna funguje dosud a v současné době se zaměřuje na osvětlovací sklo.

seběhlo, není jasné, je možné, že se nehoda stala při standardním výkonu práce na některém ze strojů. Druhou možností jsou velké požáry ve sklárně, na které narátor upozornil.⁸²

První z ničivých požárů 12. srpna 1899 zdevastoval nejen hlavní budovy sklárny, ale i dělnické domky. Tehdy zůstalo bez přístřeší na čtyřicet tři sklářských rodin. V roce 1911 hořelo znovu a oheň tentokrát zničil brusírnu, strojovnu a nedokončenou stavbu pecí.⁸³

Otec se musel i přes zdravotní problémy starat o početnou rodinu, vždyť manželé Krutišovi měli celkem 10 dětí, Boženka tak vyrůstala spolu s další čtyřmi sestrami a pěti bratry.⁸⁴ Není tajemstvím, že někteří z jejích sourozenců sehráli i v jejím pozdějším životě velmi důležitou roli.

Kde zasedla Božena Kamenická do školních lavic, není jisté. I když budeme předpokládat, že navštěvovala jednu ze škol v nejbližším okolí, nabízí se možností vícero. V Horních Dubenkách stála škola již od roku 1838, žáky však byly děti evangelického vyznání, které posléze od roku 1900 chodily do nové školní budovy. V polovině 19. století vyrostla nová škola i v nedaleké obci Jihlávka, tentokrát katolická. Jako nejpravděpodobnější se však jeví druhá škola v Horních Dubenkách, jež byla otevřena roku 1893 s úmyslem soustředit v ní všechny místní děti.⁸⁵

Již v době své školní docházky však pocítovala malá Božena Krutišová něco zvláštního, jak později vyprávěla svým přátelům. Pan Stanislav Kalibán její vyprávění popsal v Plzeňském deníku takto: *„Od malička se cítila trochu jiná, odlišná od ostatních dětí, neboť často mívala zvláštní sny, barvité vize a někdy slyšívala i zvláštní hlasy, jimž ještě nerozuměla. Projevovala se u ní zvláštní, podivuhodná citlivost, bohatší prožívání a hlubší vnímání okolí. Pocítovala mohutná vnitřní pouta k přírodě a k lidem. Už tehdy se jí stávalo, že se jí v mysli mihl záblesk události, která se později ve skutečnosti stala přesně tak, jak ji dříve spatřila. Plně tomu však ještě nerozuměla. Tyto mimořádné schopnosti, které se u ní začaly projevovat*

---

⁸² Osobní rozhovor s Karlem Krutišem, 6.5.2011, Plzeň.

⁸³ Historie sklárny na oficiálním webu obce Horní Dubenky. *Horní Dubenky: oficiální internetová prezentace* [online]. Aktualizované 17.5.2007 [cit. 2012-03-16]. Dostupné z WWW: <
http://mesta.obce.cz/horni-dubenky/vismo/dokumenty2.asp?u=4282&id_org=4282&id=5156&p1=&p2=&p3=>

⁸⁴ ŠOPEJSTALOVÁ, Božena. Znalý jí nejen Čechy, ale i svět. *Rokycanský deník*. 2008, roč. 17, č. 212, s. 3.

⁸⁵ Z historie základního vzdělávání na oficiálním webu obce Horní Dubenky. *Horní Dubenky: oficiální internetová prezentace* [online]. Aktualizované 17.5.2007. [cit. 2012-03-16]. Dostupné z WWW: <
http://mesta.obce.cz/horni-dubenky/vismo/dokumenty2.asp?u=4282&id_org=4282&id=4356&p1=&p2=&p3=>

zcela samovolně, ji velice odlišovaly od okolí a sama si je nedovedla dost dobře vysvětlit. Později uznala a pochopila, že nemohou být z tohoto světa, že je to dar od Boha, což vnímala svou mimořádnou senzibilitou.“⁸⁶

Popis Boženina zvláštního nadání, vzpomínku, jak jej vnímala jako malé děvčátko, a také nejspíš vůbec jednu z jejích prvních vizí, můžeme nalézt na audio nahrávce číslo 3: *„Já už sem byla jako dítě taková náká anebo sem něco řekla a ono se to uskutečnilo! A to sem byla dítě no, tak to se mnou rostlo ale tak nějak sem nevěděla ještě furt nic.“* Brzy prožila další podivnou věc, když se „dar“ projevil silněji než kdy předtím. Boženka měla po této události depresivní nálady a byla smutná. Psychických změn si u své dcerky všimla matka, avšak myslela si, že ji něco bolí. Dcerka jí však řekla: *„Maminko, maminko, já sem viděla plakat celý svět.“* Matka, strachující se o její duševní zdraví jí prý dopověděla: *„Boženko, to nesmíš nikomu říkat, oni by říkali, že si blázen, jak můžeš vidět plakat celý svět?“* Vše začalo dávat smysl, když zanedlouho začala 1. světová válka. Božena Kamenická se po této události podle svých slov ovšem stejně uzavřela. Své vnitřní zážitky a vize poté vyprávěla po dlouhém naléhání a velmi sporadicky až na sklonku svého života, jen svým nejbližším přátelům.⁸⁷

Další zajímavou a dosud neznámou příhodu ze života Boženy Kamenické jsem vyslechl na kazetě č. 4. Z jedné části rozhovoru vyplývá, že v mladém věku prožila blízké setkání se smrtí. V sedmnácti nebo osmnácti letech, během první světové války, byla hospitalizována v jihlavské nemocnici: *„Dostala jsem už i poslední pomazání. Já sem všechno slyšela, rozuměla, ale nemluvila. Naproti mě byl zrovna kněz a zpovídala se jiná pacientka a já sem slyšela všechno, z čeho se zpovídá. A tak nějak nevím, jak je to možné, že sem to všechno přežila. Slezly mi vlasy,“* říká. Ze strohého popisu se však těžko určuje přesná povaha nemoci. Snad se mohlo jednat o tyfus, který byl v této době velmi rozšířený a jako jeden z příznaků se skutečně může objevit i padání vlasů.⁸⁸ Ani sama Kamenická si nepamatuje, o jakou nemoc šlo, když právě na tento dotaz odpovídá: *„Já nevím, ať to bylo co to bylo, nepamatuju si, ale vyšla sem z toho. Já jak sem byla mladá, a nic sem se nebála a odevzdaně sem čekala i na tu smrt. Kdybych tenkrát věděla, že budu žít, až mi bude 94.“*⁸⁹

---

⁸⁶ KALIBÁN, Stanislav. Léčivé bylinky mám v srdci, říkávala Božena Kamenická. *Plzeňský deník*. 1998, roč. 7, č. 182, s. 13.

⁸⁷ Osobní archiv Stanislava Kalibána, kazeta číslo 3, pořizena 8.3. a 22.3. 1992 (1h 28. min).

⁸⁸ BEDNÁŘ M., SOUČEK A., VÁVRAJ. *Lékařská speciální mikrobiologie a parazitologie*, Triton 1994, s. 96, 97.

⁸⁹ Osobní archiv Stanislava Kalibána, kazeta číslo 4, pořizena 22.3. a 28.6. 1992 (39. min).

Kamenická by se tak do jisté míry zařadila k mnoha příběhům o léčitelích i obyčejných lidech, kteří překonali těžkou zkoušku či nemoc, po které se u nich najednou objevil či naplno projevil nějaký „dar“.

Pojďme se nyní naposledy podívat do Janštejna. Tam někdy po skončení první světové války zemřel otec Boženy Kamenické, Michal Krutiš. Po jeho pohřbu rodina ves nadobro opustila a stěhovala se po Čechách. Paní Eva Karlová, neteř paní Kamenické, si pamatuje, že se na chvíli nastěhovali do Kamence nedaleko Radnic. *„Proč zrovna tam, to ale opravdu nevím. Rodina tehdy neprožívala nejšťastnější časy, neměli peněz nazbyt, a když potřebovali něco vyřídit v Radnicích, většinou chodívali bosí,“* vzpomíná.⁹⁰

3.2 Studium „medicíny“

Z období Boženiných studií pochází asi nejvíce neúplných a nejasných informací, které jsou díky torzovitosti často i chybně interpretovány. Jako příklad nám poslouží právě jistá historka o „studiu medicíny“, kterou zná a hrdě vypravuje většina pamětníků, se kterými jsem se setkal. Neopomenuli ji ani novináři, je zmíněna snad ve všech článcích, které o Boženě Kamenické vyšly, i když jich není mnoho.

Traduje se, že když jako mladá dívka stála před volbou budoucího povolání, chtěla už tehdy pomáhat lidem. Zvolila si pro dívky tehdy netypické studium medicíny. Avšak volba se za krátko ukázala jako mylná, protože když se jako mladá medička zúčastnila první pitvy, omdlela a uvědomila si, že medicína není tou správnou cestou. V povědomí pacientů, obyčejných lidí i některých novinářů dokonce občas uvízla informace, že studia dokončila!

Kdyby titul opravdu měla, musela by podle stále platného všeobecného studijního řádu z roku 1850 a rigorózního řádu pro lékařské fakulty z roku 1903 pro získání doktorátu z lékařství, který byl základní podmínkou výkonu lékařské praxe, absolvovat alespoň deset semestrů na lékařské fakultě a úspěšně vykonat tři souborné rigorózní zkoušky. Jako absolvent lékařské fakulty by pak obdržela při slavnostní promoci titul MUDr. (medicinae universae doctor – doktor veškerého lékařství).⁹¹

---

⁹⁰ Osobní rozhovor s Evou Karlovou, 2.3.2012, Radnice.

⁹¹ SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 176.

Pokud by se ke studiu opravdu dostala, musela by navštěvovat jednu z pražských univerzit⁹² nebo nějakou z nově zřízených vysokých škol v Brně a Bratislavě roku 1919. Na brněnské fakultě ale začalo plnohodnotné vyučování až v roce 1921⁹³ a nezískal jsem ani žádný důkaz o tom, že by jedno z těchto nových „univerzitních měst“ byt' jen navštívila.

Navíc Božena nepocházela ani z nejbohatších poměrů, a i když se nějaké výjimky v podobě chudých studentů občas jistě objevili, nebylo jich mnoho. Nejnovější statistické sondy provedené pro lékařskou fakultu Univerzity Karlovy pro nás z nejbližších let 1920/21 umožňují konkrétnější pohled: počet mediků z rodin vzdělanců kolísal zhruba kolem 26 %, podíl studentů z úřednických rodin byl cca 20%, rolnické děti byly zastoupeny jen necelými 10% a podíl dětí obchodníků činil 19%.⁹⁴ Známa historika o „studiu medicíny“ se tak zdá z tohoto pohledu velmi nepravděpodobná.

3.3 Česká Lípa

Kdy a proč Božena Krutišová odchází do tehdy převážně německé České Lípy, opět není jisté. Na základě materiálů, které jsem měl k dispozici, usuzuji, že se tam přestěhovala za svým manželem Karlem Kamenickým, který v České Lípě pracoval jako dozorce u Krajského soudu. Bylo tomu tak nejspíš brzy po svatbě, tedy pravděpodobně v roce 1929, jelikož kaplan František Vlček oddal Boženu a Karla 24. srpna 1929 v Libochovicích. Jako svědci jsou v oddacím listu zapsáni dva bratři paní Kamenické, Bohumil Krutiš, libochovický obchodník, a Karel Krutiš, taktéž libochovický občan, strojní zámečnick. Manžel věhlasné léčitelky, Karel Kamenický se narodil 1. srpna roku 1900 ve Chvojenci na Pardubicku, v rodině dělníka Františka Kamenického. V době svatby mu tedy bylo 29 let, zatímco Boženě 31 let.⁹⁵ V České Lípě bydleli manželé v ulici Schulgasse v domě č.p. 142,⁹⁶ naproti nejstaršímu fungujícímu hostinci ve městě zvaném Nebe, neboli Himmel. Dnes se jedná o ulici Prokopa Holého, mezi lety 1879 až 1945 nazývanou právě Školní.⁹⁷

---

⁹² Od roku 1882 byly v Praze univerzity dvě, když byla univerzita Karlova rozdělena na českou a německou.

⁹³ SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 177.

⁹⁴ Tamtéž, s. 178.

⁹⁵ Soukromý archiv Othona Krutiše. Oddací list Boženy a Karla Kamenických (foto viz příloha č. 16).

⁹⁶ Soukromý archiv Othona Krutiše. Členská brožurka spolku Vereines für Gesundheitspflege und Naturheilkunde in Böhm.-Leipa (Dále jen Členská brožurka spolku, foto viz příloha č. 5-6).

⁹⁷ Prokopa Holého. KRATOCHVÍL, J. *Böhmisch Leipa: Česká Lípa ze starých pohlednic* [online].

Aktualizované 17. 9. 2009. [cit. 2012-03-17]. Dostupné z WWW:

<http://www.bohmischleipa.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=201&Itemid=199>.

Informace o zdejšímu pobytu obsahují další nepřesnou interpretaci osudů Boženy Kamenické, která bývá často citována. Jedná se opět o její studia. V České Lípě měla údajně nastoupit na soukromou odbornou školu, specializovanou na rehabilitaci (masáže a rovnání těla) a přírodní léčbu, především za pomoci bylinek.⁹⁸ Součástí studia byla údajně i zdravotní věda. Jak sama vzpomínala, seznámila se zde kromě jiných i s knihami zaměřenými na vodoléčbu od Sebastiana Kneippa,⁹⁹ i když tyto znalosti v praxi asi nikdy nevyužila.

Zdravotní škola ovšem působila v České Lípě až krátce po roce 1945 a v roce 1952 byla přestěhována do Rumburka. O tom, že by tato škola působila v období první republiky, ani o existenci další školy podobného typu ve městě žádnou zmínku nenacházíme.¹⁰⁰

„Možná, že ji tam soukromě vyučil nějaký německý lékař,“ poznamenal dlouholetý přítel paní Kamenické, Stanislav Kalibán.¹⁰¹ Skutečně tomu tak být mohlo, ovšem doložit to nelze. S jistotou však můžeme tvrdit, že byla členkou prvorepublikového Zdravovědného spolku v České Lípě, německy Vereines für Gesundheitspflege und Naturheilkunde in Böhm.-Leipa.¹⁰² O samotném spolku mnoho známo není, víme, že byl součástí širšího hnutí za obrodu společnosti a byl spojován s vegetariánstvím a soustavnými dechovými cvičeními. Členové spolku měli nejstarší českolipskou zahrádkářskou kolonii pod Holým vrchem, dodnes částečně zachovanou. Blízké cvičné hřiště bylo místem, kde se prováděla dechová otužující cvičení.¹⁰³

Z jednoho z mála rozhovorů, které Božena Kamenická poskytla, se dozvídáme, že roku 1926 v České Lípě absolvovala kurs přírodního léčení.¹⁰⁴ Od té doby, tedy od svých dvaceti osmi let, praktikovala.

Její spolková brožura, se kterou získala titul heilpraktikerin, čili praktik přírodovědeckého léčitelství, ale vypovídá o něčem jiném. Spolkový průkaz byl paní Kamenické vystaven jako šestistému třicátému prvnímu členovi 1. října 1937.¹⁰⁵ To je ovšem opravdu pozdě, přikláním

---

⁹⁸ Např. KUBÍKOVÁ, Jana. *Bába Kamenická. Instinkt.* 2004, roč. 3, č. 35, 26.8.2004, s. 63.

⁹⁹ Osobní archiv Stanislava Kalibána, kazeta číslo 6, pořizena 28.6. 1992 (1h 2. min).

¹⁰⁰ Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Státní okresní archiv Česká Lípa, fond: Vyšší škola sociálně-zdravotní Česká Lípa 1945 – 1952, číslo listu NAD: 1620.

¹⁰¹ Osobní rozhovor se Stanislavem Kalibánem, 23.3.2011, Plzeň.

¹⁰² Soukromý archiv Othona Krutiše. Členská brožurka spolku. (foto viz příloha č. 5-6).

¹⁰³ SOA v Litoměřicích, SOKA Česká Lípa, fond: Zdravotnický spolek Česká Lípa 1884 - 1938, číslo listu NAD: 310.

¹⁰⁴ KUCHAR, Jiří, HANKA, Zdeněk. „Moji cestu určil Bůh“. *Regenerace.* 1994, roč. 2, č. 12, s. 2.

¹⁰⁵ Soukromý archiv Othona Krutiše. Členská brožurka spolku.

se k tomu, že první pacienti ji skutečně vyhledávali už od roku 1926. Domnívám se, že se buď starý průkaz nedochoval, vystudovala kursů více anebo jí byl průkaz s novým datem prostě z nějakého důvodu vystaven znovu.

Brožura kromě statut organizace spolku a důrazu na obligátní šíření léčitelství a osvětových myšlenek prozrazuje, že jedním ze spolkových záměrů bylo i vytvoření katedry přírodního léčitelství na československé univerzitě.¹⁰⁶

Při kursu se poprvé setkala s bylinkami, které ji od té doby provázely celým životem. S odstupem let svůj vztah k bylinkám vyjádřila slovy: „*Léčivé bylinky mám v srdci, v duši, s tím jsem se už narodila.*“ *Nejednou přiznala, že s nimi často rozpráví jako s malými dětmi a projevuje jim velkou lásku, i kvůli jejich zázračnému působení. K plnému využití a uplatňování svých mimořádných schopností musela postupně dozrát jako člověk svou myslí, duší i srdcem. Než se postupem let stala skvělou diagnostičkou a skutečnou znalkyní léčivých bylin, prodělávala jakousi školu vnitřního zrání, někde mezi nebem a zemí.*¹⁰⁷ Vzdělávala se ale po celý svůj život, hodně četla, zajímala se o východní náboženství a filosofii, věřila v reinkarnaci.¹⁰⁸

Z jejích vzpomínek je tedy zřejmé, že se oblíbenou a vyhledávanou léčitelkou stala už v začátcích v České Lípě.¹⁰⁹ Pomohl jí jistě i počet lékařů, který v té době nebyl tak vysoký. Například v roce 1934 praktikovalo v republice jen 9682 lékařů (bez úředních, v českých zemích 7548, na Slovensku 1869, na Podkarpatské Rusi 265), v roce 1936 10966 (bez Podkarpatské Rusi, z toho 9161 v českých zemích a 1805 na Slovensku. Na 10 000 obyvatel v rámci celého Československa v roce 1936 připadalo 7,6 lékaře. Poměr byl tradičně příznivější v českých zemích (8,4) než na Slovensku (5,1).¹¹⁰ Prvotní úspěchy a radost však neměly v rodině Kamenických vydržet dlouho.

Ještě před svatbou, v průběhu námluv s budoucím manželem, měla Božena tehdy ještě Krutišová další prorocký sen, ve kterém spatřila událost velmi tragickou pro ni samotnou. Když se tato bolestná nehoda skutečně stala, ještě více ji utvrdila ve víru v osud a dopředu nalinkovanou cestu životem. Šlo o jejího synka. Už tehdy prý cítila, že až se její dítě narodí,

¹⁰⁶ Soukromý archiv Othona Krutiše. Členská brožurka spolku.

¹⁰⁷ *Ke stému výročí narození věhlasné léčitelky paní Boženy Kamenické.* Plzeň: Novotný a Hitha, spol. s.r.o., 1998. Nečíslovaná brožurka, autorem je pravděpodobně Stanislav Kalibán.

¹⁰⁸ KUCHAR, Jiří, HANKA, Zdeněk. „Moji cestu určil Bůh“. *Regenerace*. 1994, roč. 2, č. 12, s. 4.

¹⁰⁹ Osobní archiv Stanislava Kalibána, kazeta číslo 3, pořizena 8.3. a 22.3. 1992 (17. min).

¹¹⁰ SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 180.

nebude dlouho žít. V líčení vize vzpomínala na jednu ze schůzek, tehdy ještě se svým hochem Karlem, který na ní poznal zármutek a i přes její odpor na ni naléhal tak dlouho, dokud mu celé své vidění nevyprávěla. Prý se ocitla ve zvláštním krásném prostředí, zahradě, plné podivných květin a všude kolem panoval konejšivý mír a klid. Na lavici v zahradě seděl on, její budoucí manžel, v plátěném cestovním obleku. Božena, v bleděmodrém rouchu splývajícím až na zem, se procházela mezi květinami, když tu najednou ucítila pohyb sukně a uviděla krásné dítě, chlapečka. Ten však po chvíli spolu s překrásným zlatým motýlem vletěl do otevřeného nebe, které se za nimi uzavřelo. Pak se otočila na svého budoucího muže a řekla: „*On nám ulít a víc se nevrátí,*“ a strašně naříkala. „*Bylo mu asi 6 let,*“ pravila nakonec.¹¹¹

Chlapeček se manželům Kamenickým skutečně záhy po svatbě narodil, přišel na svět 6. února 1930 v domě číslo 168 v Radnicích.¹¹² Přesto se snad ve všech materiálech věnovaných osobnosti Boženy Kamenické uvádí, že v této době léčitelka žila v České Lípě, kterou opustila nedobrovolně až roku 1938. Vysvětlují si to tak, že v Radnicích bydlela její matka Barbora a sestra Anna, Božena je zřejmě zhusta navštěvovala a občas pendlovala mezi Českou Lípou a Radnicemi a v Radnicích tedy porodila.

Právě při jedné z cest mezi Radnicemi a Českou Lípou se předtucha paní Kamenické vyplnila. 15. září 1935 došlo k autonehodě.¹¹³ Za volantem seděl Otakar Krutiš a spolu s ním cestovala paní Kamenická se synem Jaroslavem. Na okresní silnici mezi Radnicemi a Němčovicemi bratr paní Kamenické nejspíše nezvládl řízení a došlo k převrnutí vozu. Otakar si pouze zlomil ruku,¹¹⁴ ale malý Jaroušek byl na místě mrtvý. Božena s odstupem let na tuto tragickou událost zavzpomínala: „*Já ho měla v 5 minutách pryč, mrtvé. Já na všechno zapoměla, ale vím jenom, že sem ho zvedla z té země, a jak sem mu takhle pohladila tu hlavičku, zůstal mi mozeček na dlani. Víte co sem prožila?*“¹¹⁵

---

¹¹¹ Osobní archiv Stanislava Kalibána, kazeta číslo 3, pořizena 8.3. a 22.3. 1992 (1h 29. min).

¹¹² Soukromý archiv Othona Krutiše. Křesní list Jaroslava Kamenického (foto viz příloha č. 17).

¹¹³ Soukromý archiv Othona Krutiše. Úmrtní list Jaroslava Kamenického (foto viz příloha č. 18).

¹¹⁴ Osobní rozhovor s Karlem Krutišem, 6.5.2011, Plzeň.

¹¹⁵ Osobní archiv Stanislava Kalibána, kazeta číslo 3, pořizena 8.3. a 22.3. 1992 (1h 33. min).

Dva dny po tragické havárii byl malý Jaroslav pohřben na radnickém hřbitově.¹¹⁶ Jak velké utrpení přináší ztráta dítěte a co tehdy musela B. Kamenická snášet, pochopí snad jen ti, kdož prožili něco podobného.

Kvůli depresím přestala Božena dokonce na nějaký čas ordinovat. K léčení se znovu vrátila až poté, co prožila další vidění, týkající se malého Jarouška, která jí pomohla bolest překonat. V jedné spatřila na pasece samotného pána Ježíše Krista, sedícího na pařezu, s jejím synem na klíně. Ve druhé v měsíčním svitu všude ho hledajíc, nakonec nachází synka, v jakési povědomé budově, spícího v posteli s nebesy. „*Stoupla sem si takhle do nohou a tam leželo to moje dítě. A já sem zase sepjala ručičky a říkala sem Jaroušku, já tě hledám a ty tak krásně spinkáš. A on otevřel oči a řekl mi: Maminko, neplač, život je jen jako sen. Tu moudrost a já sem se vzpamatovala a začala sem ordinovat. Ale jak vám to vyprávím tak stejně ten žal mám.*“¹¹⁷ S utěšujícím pocitem, že je její syn v dobrých rukou, se mohla opět plně věnovat svému poslání. Další dítě Božena Kamenická neměla.

3.4 Opuštění České Lípy a rok 1939

Když Božena Kamenická začala i přes obrovskou mateřskou bolest znovu ordinovat, přišla záhy další osudová rána. Německá agresivní politika vyústila 30. září 1938 v Mnichovskou dohodu, která mnoha lidem v celém Československu obrátila život na ruby. Kvůli postoupení Sudet nacistickému Německu, byly vyhnány desetitisíce lidí z pohraničí a nuceně přesídleny do vnitrozemí. Mezi nimi byla i Božena Kamenická s manželem. Na svůj pobyt v České Lípě a nucený odchod vzpomínala ve stáří takto: „*Naproti přes ulici, kde sem bydlela, byl hotel, jmenoval se Nebe a mě se tam tak dařilo a líbilo, bylo to mezi Němci a já tam byla moc spokojená a šťastná. A najednou boží dopuštění a poslední sem byla evakuovaná já. A to se stal takový zázrak. Byla jsem volaná do rodiny k ošetření těžce nemocného Němce. Měl akutní revmatismus, nepohnul se a viděla jsem tam na stoličce sedět i dvě malé děti. A byli to taky Němci a já sem říkala, a kdepak máte maminku? A ten Němec mi říkal, pere, pere prádlo. A já sem říkala a kolikpak má za ten den? A on řek 20 korun. Byly tenkrát žebračky, dostávali lidi 10 Kč na týden, to sem v mém věku tak nějak nemohla pochopit, protože já měla všeho dost, že sem mohla i rozdat a dát lidem. A když sem ho ošetřila, naproti byl kupec a jmenoval*

---

¹¹⁶ Soukromý archiv Othona Krutiše. Úmrtní list Jaroslava Kamenického.

¹¹⁷ Osobní archiv Stanislava Kalibána, kazeta číslo 11, pořizena 22.3. 1992 (1. min).

*se Kuba a já sem tam přišla a řekla podte se mnou, já vás potřebuju k něčemu, co se musí zachovat v tajemství. Tam je velká bída a hlad, dejte tam pytel mouky, bednu cukru, rýži a všechno co se nekaží. A já to zaplatím. On mi to slíbil, ale nedodržel a tak sem přinesla do té rodiny chleba i zdraví já. A když sme byli evakuovaní, sme bydleli blízko trhoviště, a to bylo plné Němců a oni volali zůstaňte tady, zůstaňte, neodcházejte. Měla jsem v autě dvě neteře a můjho šoféra. Myslela sem si, že hrůzou nepřekonám ten dav. A o chvíli sem se opozdila a přes silnici už byla zábrana. A my sme k té zábraně přijeli autem a ty vojáci co tam byli, prohlásili, že sme zajatci, že už nás nesmí pustit. Ted'ko jeden z těch vojáků vystoupil a dal rozkaz, aby zvedli závoru a já sem se na něj takhle podívala, takové dobrodiní. Ona to byla hrůza, co prováděli tomu českému lidu a ta nenávist jejich. On to byl ten nemocnej-uzdravenej Němec! A kdyby nebylo toho, tak sem tady nebyla. Já sem v tom viděla tu milost pána Boha, že se mi ten dobrej skutek takhle vyplatil a tak sme jeli rychle domů a do Prahy.*¹¹⁸ V Praze prý strávili krátký čas, asi šest týdnů a poté byl její manžel přeložen do Hradce Králové, kam se tedy přestěhovali.¹¹⁹

Okupace a vyhnání z domova vyvolaly v léčitelce ty nejčernější myšlenky. Chvíli si myslela, že ztratila povolení a nebude moci dále ordinovat. Zasáhl ji velký smutek, deprese a nechtělo se jí žít. Zachránila ji však další duchovní vzpruha, další vize. Na plátně nataženém přes kus nebe viděla odehrávat se celé dějiny našeho národa: „Všechny ty velikány sem viděla, a na konci sem slyšela hlas: Vidělas? Národ s takovouhle minulostí nikdy nezahyne! A to mi zachránilo život, to mě vrátilo sílu a já sem začala ordinovat, pracovat, pomáhat všestranně a vítězila sem taky na všechny strany a dodnes tomu věřím. A tak sem nakonec zase léčila fronty lidu a zapomněla sem na Českou Lípu a na dobré bydlo. Chtěla bych to tak nějak říct celému národu a všem lidem, který ztrácí naději, nebojte, já to viděla, a protože já sem to viděla, a všechno co sem viděla, bylo a je pravda, náš národ vítězí a nezahyne!”¹²⁰

V Hradci Králové moc dlouho nepobyli, jelikož se nakonec s manželem rozhodli přestěhovat do Radnic, vesničky vzdálené několik kilometrů od Rokycan, kde už část rodiny žila, narodil zde i syn manželů Kamenických, jak již bylo uvedeno výše. Karel Kamenický

---

¹¹⁸ Osobní archiv Stanislava Kalibána, kazeta číslo 3, pořizena 8.3. a 22.3. 1992 (17. min).

¹¹⁹ Osobní rozhovor s Karlem Krutišem, 6.5. 2011, Plzeň.

¹²⁰ Osobní archiv Stanislava Kalibána, kazeta číslo 3, pořizena 8.3. a 22.3. 1992 (23. min).

měl v Plzni právo domovské, platné od 30. ledna 1939 a začal pracovat jako dozorce vězňů-podúředník ve věznici na Borech.¹²¹

Nevyzpytatelný osud brzy spojil Boženu Kamenickou s bratrem ještě jednou. Tři roky po tragické autonehodě Otakar ovdověl a zůstal sám se třemi syny, poněvadž mu manželka zemřela krátce po posledním porodu. Nejmladšímu, novorozenému, bylo tehdy šest týdnů a jmenoval se – Jaroslav. Paní Kamenická se snažila bratrovi v těžké situaci co nejvíce pomoci, vzala si děti k sobě a starala se o ně jako o své. Brzy s manželem nejmladšího a nejoblíbenějšího Jarouška adoptovali. Do rodiny přijali i jeho dva starší bratry, Karla a Othona. Jejich otec Otakar s nimi nežil, ale samozřejmě své syny často navštěvoval.¹²²

3.5 Válečná léta

V Radnicích konečně našla Božena Kamenická domov a plně rozvinula svoji živnost a kariéru, jako by se snažila lidem sužovaným válkou vše alespoň částečně vynahradit. Již v této době se začaly před jejím domem tvořit fronty.¹²³ Ani jí se ale nevyhnuły problémy s německými okupanty. „*Měla malé zásoby potravin a udal ji soused, kolaborant, a odvezli ji k výslechu do Prahy, do Petschkova paláce,*“ vysvětlila Eva Karlová.¹²⁴ Dokonce šesti nedělní pobyt na „Pečkárně“ potvrdil i další narátor, Karel Krutiš, ten však přidává k jejím přečinům i poslouchání zahraničního rozhlasu a vlastnění „zakázaných knih“.¹²⁵ Sama paní Kamenická nabízí v nahrávkách jinou, do jisté míry tajemnou a chaotickou verzi svého pobytu v hlavní úřadovně gestapa v Protektorátu Čechy a Morava: „*Popravili celou tu četu zaměstnanců, co byli pod mym mužem, mají pomník na Borech. Mladý, krásný. To bylo strašné pro toho mýho muže a mě si vzali jako rukojmí a nutili mýho muže k tomu, že musí ještě vědět o nějaké jiné podzemní skupině a tak dále.*“ Zabavili jí prý i všechny knihy, které už nikdy neviděla a našli u ní i jakousi předpověď, kterou jí kdosi z Krkonoš dal. Stálo v ní, že Německo prohraje válku. „*Oni se báli, protože mě pokládali za Hellseherin, jasnovidku. A*

---

¹²¹ Soukromý archiv pana Othona Krutiše. Domovský list Karla Kamenického (foto viz příloha č. 19).

¹²² KUBÍKOVÁ, Jana. „Bába Kamenická“. *Instinkt*. 2004, roč. 3, č. 35, s. 64.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Osobní rozhovor s Evou Karlovou, 2.3. 2012, Radnice.

¹²⁵ Osobní rozhovor s Karlem Krutišem, 6.5. 2011, Plzeň.

já sem jen říkala: Já nejsem jasnovidka, já nic nevím, není ještě konec války, všechno je možné,“ vzpomínala Božena Kamenická.¹²⁶

„V cele sem byla sama a přišla tam dozorkyně s tím gestapákem, jak mají tady ty smrtě a, já sem myslela, že je to popravčí. Vzpomněla sem si na ty mé tři děti, Jaroušek byl 3 roky starý a nemohla ze sebe nic dostat. Třebas nás posadili na lavici, museli sme furt vstávat sedat a já skoro padla a vomdlela. Já byla na kraji a on řek: zůstaňte sedět. Já to nemusela dělat, měla sem i v tom vězení takovýhle úlevy,“ pokračuje ve vzpomínkách z válečných let.¹²⁷

Zajímavé je, že ji podle jejích slov ani při výsleších na gestapu nikdy neuhodili, měli to zakázané. Na Hradě se za ní prý přimluvil německý šlechtic, kterému vyléčila prostřídlený bérec. Karlovi, jejímu manželovi, dokonce na Štědrý den oznámili, že Božena zemřela. Ani tak ale nikdo nic neprozradil. *„Muj muž, než aby prozradil, co chtěli vědět, tak by býval obětoval i život můj a já sem ho za to moc pochválila.*“¹²⁸ Božena po propuštění nastoupila na Wilsonově nádraží do rychlíku a zubožená, hladová a zesláblá dorazila domů. Když ji jeden z jejích bratrů viděl, dokonce si myslel, že se nedožije rána. Nakonec ji ukryli na několik týdnů ke známým do hotelu v Plasích, kde se zotavila.¹²⁹

Vzhledem k potřebám a rozsahu práce, ale také kvůli nedostatku hodnověrných zdrojů jsem vyprávění velmi zredukoval, přesto by mělo mít dostatečnou výpovědní hodnotu. Božena byla nejspíše skutečně odvedena na udání jednoho ze sousedů, rodinní příslušníci totiž zmínili i jméno domnělého udavače. V udání léčitelky mohlo skutečně jít o ukrývání zásob i tajné poslouchání zahraničních stanic samotnou Kamenickou, nebo někým z rodiny, a konečně nežádoucích knih si mohl všimnout kdokoli, měla je prý nevědomky na očích v ordinaci.¹³⁰ Pokud se věznění podepsalo na jejím zdraví, musela skutečně strávit v německé cele delší dobu. Že by se za ní ovšem přimluvil německý šlechtic u říšského protektora, za příliš reálné nepovažuji. Podle popisu odznaku, který podala, se alespoň jednou určitě setkala s důstojníkem gestapa. Snad navštívila i sídlo gestapa, za války nechvalně proslulý Petschkův dům. Nasvědčují tomu nejen obě svědectví, ale i letmý pohled na mapu. V jeho sousedství se nachází právě pražské Hlavní nádraží, ze kterého se na smrt vyčerpaná paní Kamenická podle vyprávění vydala domů. Navíc, podle Jana A. Nováka pražské gestapo mělo speciální

¹²⁶ Osobní archiv Stanislava Kalibána, kazeta číslo 1, pořizená 28.6. 1992 (9. min).

¹²⁷ Osobní archiv Stanislava Kalibána, kazeta číslo 3, pořizená 8.3. a 22.3. 1992 (41. min).

¹²⁸ Osobní archiv Stanislava Kalibána, kazeta číslo 1, pořizená 28.6. 1992 (12. min).

¹²⁹ Osobní archiv Stanislava Kalibána, kazeta číslo 3, pořizená 8.3. a 22.3. 1992 (50. min).

¹³⁰ Osobní rozhovor s Karlem Krutišem, 6.5. 2011, Plzeň.

oddělení, které se zabývalo pronásledováním okultistů a zabavováním esoterických knihoven. Vedl je Fritz Kiesewetter, referent pro církevní záležitosti. I jeho jméno ve vyprávění Božena Kamenická zmiňuje.¹³¹ Kiesewetter se prý snažil přesvědčovat některé české esoteriky k příležitostné spolupráci. Traduje se například, že v Petschkově paláci zorganizoval test, který měl prověřit schopnosti známého lidového léčitele Jana Mikoláška.¹³² Důvod popravu plzeňských vězeňských dozorců, a zda skutečně pracovali pod Karlem Kamenickým, se mi zjistit nepodařilo, snad byli opravdu zapojeni v některé z odbojových buněk. Uvnitř areálu Borské věznice, se pamětní deska, věnovaná umučeným dozorcům, skutečně nachází.¹³³ Zbytek války již přestála bez větších komplikací a „její proctví“ se skutečně vyplnilo, Německo válku prohrálo.

3.6 Pobyť v Radnicích

Věhlas přírodní léčitelky dále stoupal a zprávy o jejích léčitelských úspěších se rychle šířily. Po válce se mohla pochlubit vcelku rozsáhlou klientelou, a to nejen z Čech, i když Češi zcela logicky tvořili majoritní většinu. Postupem času k ní však nacházeli cestu pacienti skoro z „celého světa.“¹³⁴ Poválečný vývoj a politická orientace na východ, spolu s vítězstvím KSČ a jeho čtyřicetiletou totalitní vládou měli znamenat konec Boženina působení. Komunistický režim léčitelství rozhodně nepřál a proti šarlatánům tvrdě vystupoval. Božena Kamenická přesto zcela paradoxně právě v tomto období dosáhla vrcholu své slávy. Pacienty jí neubral ani socialistický systém bezplatného zdravotnictví. Spolu s dalším západočeským léčitelem, sušickým páterem Františkem Ferdou, tehdy stanuli na pomyslné špici tehdejšího přírodního léčitelství.¹³⁵ „*Nikdy nespolupracovali, ale Kamenická o něm věděla, to víte, že jo,*“ konkretizuje jejich vztah Stanislav Kalibán a pokračuje: „*Přes prvotní problémy s režimem a házení klacků pod nohy se dostala, obstála, ordinování jí zakázat nedokázali, a pak už ji spíše*

¹³¹ Osobní archiv Stanislava Kalibána, kazeta číslo 3, pořizena 8.3. a 22.3. 1992 (53. min).

¹³² Psychotronická velmoc Československo - díl 2. NOVÁK, Jan A. *Novákoviny: stránky publicisty Jana A. Nováka* [online]. 1.1.2012 [cit. 2012-04-03]. Dostupné z: <http://www.novakoviny.eu/archiv/psychotronika-a-zahrobi/606-psychotronika-ceskoslovensko-historie>

¹³³ Na desce stojí: Na věčnou památku zaměstnanců popravených a umučených v německých žalářích. Rudolf Vršata, popraven 28. 2. 1944 v Drážďanech, Jan Padrta, popraven 13. 11. 1944 v Berlíně, Antonín Razým, zemřel 4. 10. 1942 v Sachsenhausenu, František Jánský, zemřel 6. 2. 1944 v Bambergu, Josef Grus, zemřel 29. 4. 1944 v Ebrachu, Jan Červenka, zemřel 23. 4. 1945 v Straubingu.

¹³⁴ *Ke stému výročí narození věhlasné léčitelky paní Boženy Kamenické*. Plzeň: Novotný a Hitha, spol. s.r.o., 1998.

¹³⁵ JOSEFOVÁ, Hanka, KEJHA, Josef. Božena Kamenická: Být samaritánkou je dar od Boha. *Plzeňský deník: příloha Čtení na víkend*. 2006, roč. 15, č. 211, s. 25.

jen tiše tolerovali. Zjistili, že by byli sami proti sobě, kdyby jí to zakázali, ona potom léčila celou tehdejší vládu, no.“¹³⁶

Synovec Karel Krutiš na svou tetu Boženu vzpomíná: „*My jsme jako děti moc nechápaly co se děje. Akorát dodnes vidím, jak jsme se musely každé ráno, když jsme odcházely v Radnicích do školy, doslova prodírat zástupem lidí, kteří byli v našem domě prakticky nepřetržitě. Krom večerů, sobot a nedělí. Vždycky přijel vlak do Radnic a sto lidí se hnalo k nám. Náboženství ani nic z toho co dělala, nám nikdy nenutila, spíš naopak. A moc se s námi nepárala, když mě jednou chytla, jak jdu ze zábavy a mám v ruce cigaretu, dostal jsem facku jako hrom.*“¹³⁷

Místní národní výbor v Radnicích dokonce svou místní léčitelku podporoval, což dokazuje doporučení z 26. března 1949, aby bylo léčitelce uděleno povolení ke stavbě domu, které podpořil těmito důvody: *Paní Božena Kamenická je ve všech končinách Čsl. Republiky známa coby věhlasná přírodní lékařka léčivými bylinami. Od chudých lidí povětšinou plat nebo odměnu nežádá, činí tak ze soucitu k bližnímu a chudé často ještě ze svých prostředků odměňuje.* V této době totiž obývala pro potřeby své i svých pacientů naprosto nevyhovující obecní byt č.p. 358 se třemi místnostmi, z nichž v jedné ordinovala.¹³⁸

V těchto malých prostorech s manželem vychovávala tři syny bratra Otakara a často zde přebývaly i jejich dvě sestřenice, Soňa Kočandrová a Věra Vostrá, které pomáhaly s domácností. Na schodišti přitom denně čekalo někdy až kolem sta pacientů.¹³⁹ Ze stejného důvodu, tedy nedůstojného příbytku radnické léčitelky, vznikla i petice radnických občanů, adresovaná přímo prezidentu Klementu Gottwaldovi. V ní občané žádali, aby „lidové lékařce“ Kamenické, která je obci velmi prospěšná, osobně udělil stavební povolení, neboť nevyhovující prostředí ovlivňuje nejen výkon léčitelky, ale i nemocné, kteří ve stísněném prostředí na úzkém, chladném schodišti často omdlévají. Dále je v návrhu petice zmíněno, že občané na její staveniště svezli písek, cihly a jiné potřeby a zavázali se, že jí dům ve svém volném čase postaví, a práci tak nebudou vykonávat na úkor pětiletého plánu.¹⁴⁰

¹³⁶ Osobní rozhovor se Stanislavem Kalibánem, 23.3.2011, Plzeň.

¹³⁷ KUBÍKOVÁ, Jana. „Bába Kamenická“. *Instinkt*. 2004, roč. 3, č. 35, s. 64.

¹³⁸ Státní oblastní archiv v Plzni, Státní okresní archiv Rokycany, fond: MěNV Radnice, číslo listu NAD: 152, k.č. 14, inv.č. 346, sig. 473.1.

¹³⁹ Osobní rozhovor s Karlem Krutišem, 6.5. 2011, Plzeň.

¹⁴⁰ SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: MěNV Radnice, číslo listu NAD: 152, k.č. 14, inv.č. 346, sig. 473.1.

Dochovaná petice neobsahuje podpisy, a jestli byla její úplná kopie někdy opravdu odeslána, těžko říci, spolu s doporučením Národního výboru však mění pohled na okolnosti odchodu paní Kamenické z Radnic. Zřejmě nebyla z Radnic vyštována, jak se často uvádí, ale stavební povolení nakonec nedostala, a tak nevyhovující podmínky opustila.

Vraťme se však letmo ještě k jejímu léčitelskému fungování v komunistickém Československu, sama jej shrnula v roce 1992 takto: „*Já jediná sem zůstala čtyřicet let mezi tím bolševickým režimem. Sama se tomu někdy divím, že těch čtyřicet let sem to vydržela, já jediná, bez doktorátu, jako šarlatán, jak mě občas nějaký lékař nazval. Ale já sem nebyla šarlatán, já sem pomáhala tam, kde nemohli pomáhat lékaři. Strach sem taky měla, aby na mě něco nenalíčili a nakonec sem tomu úplně stejně neušla.*“¹⁴¹

3.7 Tymákov

Do Tymákova, vsi vzdálené deset kilometrů od Plzně, se Božena Kamenická přestěhovala v roce 1950.¹⁴² Koupila si zde rozlehlou vilu se zahradou za „hitlerovské peníze“,¹⁴³ což byla zřejmě hotovost nabytá za války. Pacienti si ji za krátko našli i tady, a protože kvůli ordinování a výchově chlapců neměla čas, o úklid a chod domácnosti se starala hospodyně, nebo chodil vypomáhat někdo z příbuzných. Brzy se zde stala oblíbenou tak jako v Radnicích, obyvatelé jí občas s něčím rádi vypomohli.¹⁴⁴ I zde nadále pokračovala ve své bohaté léčitelské činnosti.

Zažívala zde ovšem i výstřelky, odpor a represe od komunistického režimu.¹⁴⁵ Zakoupenou vilu brzy darovala svému nejoblíbenějšímu sirotkovi, adoptovanému Jarouškovi. Nevědomky tak majetek na nějakou dobu zachránila, jelikož komunisté již spřádali plány na jeho zabavení. Že vilu včas darovala, pokládala za boží vnuknutí.¹⁴⁶ Jaroslav se po svatbě nastěhoval se ženou do prvního patra vily. Velmi úspěšná praxe, ústrky komunistů a na povrch vyplouvající rodinné neshody začínaly překračovat únosnou mez. Zřejmě poslední

---

¹⁴¹ Osobní archiv Stanislava Kalibána, kazeta číslo 3, pořizená 22.3. 1992 (30. min).

¹⁴² JOSEFOVÁ, Hanka, KEJHA, Josef. Božena Kamenická: Být samaritánkou je dar od Boha. *Plzeňský deník: příloha Čtení na víkend*. 2006, roč. 15, č. 211, s. 25.

¹⁴³ Osobní archiv Stanislava Kalibána, kazeta číslo 6, pořizená 22.3. 1992 (36. min).

¹⁴⁴ Osobní rozhovor se Stanislavem Kalibánem, 23.3.2011, Plzeň.

¹⁴⁵ V tomto konkrétním dokumentu je uveden její přestupek jako výdělečná činnost. Státní oblastní archiv v Plzni, Státní okresní archiv Plzeň-jih, fond: MNV Tymákov, Rejstřík provinění a přestupků 1964 – 65, inv.č.83, ev.č. N9.

¹⁴⁶ Osobní archiv Stanislava Kalibána, kazeta číslo 6, pořizená 28.6. 1992 (1h 19. min).

kapkou byl požár 11. 1. 1964, který poničil část vnitřního zařízení. Sama paní Kamenická při něm byla popálena na ruku od mastnoty, která se vzňala a byla příčinou požáru. Pod nátlakem a tíhou událostí, začátkem dubna 1965, vilu prodala MNV v Tymákově. Prý dost pod cenou. „*Budova bude sloužit jako mateřská školka*“, stojí ve druhém zápisu v kronice, který uzavřel patnáctiletý pobyt Boženy Kamenické v Tymákově.¹⁴⁷ Školku podle svých slov ještě pomohla vybavit, cítila se její patronkou a dětem zakoupila novou skluzavku. Nikdy ji ani chvilku nezamrzelo, že o vilu nakonec přišla.¹⁴⁸

3.8 Znovu Radnice

Po odchodu z Tymákova se Božena Kamenická roku 1965 vrátila do Radnic ke svým příbuzným. Zprvu sice pomýšlela na odchod do důchodu, ale davy lidí, které k ní stále proudily, jí v tom zabránily. S pomocí příbuzných neúnavně ordinovala, tentokrát v domě č.p. 130 za radnickým kostelem, kde je dnes umístěna její pamětní deska.¹⁴⁹ Roku 1970 ji navždy opustil její milovaný manžel Karel.¹⁵⁰ Léčila však stále dál, přestože v roce 1971 už patřila mezi šest nejstarších radnických občanek.¹⁵¹

Režim o ni ale v žádném případě zájem neztrácel, stále se objevovali lidé, kterým byla trnem v oku. Důkazem je anonymní udání z roku 1974, kdy léčitelku prošetřoval Odbor sociálních věcí a zdravotnictví Okresního národního výboru v Rokycanech ve spolupráci s Okresním výborem lidové kontroly a Okresním ústavem národního zdraví v Rokycanech. Ve zprávě je zmíněno, že činnost léčitelky je předmětem jednání už poněkolikáté, a že byla o rozsahu své činnosti poučena. Zákon péče o zdraví oficiálně přímo porušila jen jednou, v roce 1972, kdy se sama pokusila o určení diagnózy a byla pokutována pořádkovou pokutou 200 Kčs. Ze zápisu o tomto přestupku se dále dozvídáme, že paní Božena Kamenická je podle úřadů oprávněna k prodeji léčivých bylin, disponuje a vydává jen léky volně prodejné, se zahraničními léky nemanipuluje. Žádné osoby nezaměstnává, důchodce, který ji pomáhal ve skladu léčivých bylin je vůči ní v příbuzenském poměru. Řádně splnila daňovou povinnost, na Městském národním výboru v Radnicích odvedla za rok 1973 částku 10.955 Kčs jako daň z činnosti obyvatel. Udán byl pro šarlatánkou činnost i taxikář, se kterým byla paní

¹⁴⁷ SOA v Plzni, SOkA Plzeň-jih, fond: Pamětní kniha MNV Tymákov, inv.č.59, ev.č. K51.

¹⁴⁸ Osobní archiv Stanislava Kalibána, kazeta číslo 6, pořizena 22.3. 1992 (36 min).

¹⁴⁹ Příloha č. 21-22.

¹⁵⁰ KALIBÁN, S. Léčivé bylinky mám v srdci, říkávala Božena Kamenická. *Plzeňský deník*, s. 13.

¹⁵¹ SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: MěNV Radnice, číslo listu NAD: 152, kniha 182, inv.č. 227.

Kamenická smluvená. Vozil k ní pacienty z Rokycan i okolí a měl vybírat úplatky za zprostředkování návštěv v ordinaci. Na základě výsledků šetření byla stížnost shledána neoprávněnou. Taxikáři rovněž nic prokázáno nebylo.¹⁵²

Zde se hodí poznamenat, že Boženě Kamenické skutečně o peníze nikdy nešlo, považovala je ve své skromnosti za nutné zlo a pranic si jich nevážila. Všichni lidé kolem ní ale takoví nebyli. Někteří se na ní a jejím jménu a umu nehezky přižívovali.

3.9 Plzeň

Ani návrat do Radnic však nebyl natrvalo. Ve stáří se totiž Božena Kamenická znovu stěhovala, tentokrát do Plzně, aby byla v trvalé blízkosti svých tří kluků, které vychovala. Podle radnické kroniky ves opustila před svými srpnovými, osmdesátými narozeninami, v červenci roku 1976,¹⁵³ články se většinou shodují na roce 1978.

V Plzni se léčitelka nastěhovala do malého dvoupokojového bytu, v Guldenerově ulici číslo 26. O tom, jak se zabydlovala, se svěřila redaktorce Ireně Kastnerové: „*Když mi děti ten byt koupily, nesměla jsem vstoupit dříve, než bude zařízený. Pak přijdu, koberce, křišťálový lustr... V tom luxusu mám žít? Nato nejsem zvyklá, všechno sem rozdala.*“¹⁵⁴ V Plzni se chystala na zasloužený odpočinek, vůbec nepočítala s tím, že si ji i díky lepší dopravní obslužnosti ve městě nemocní lidé vyhledají znovu. Pacientů tak neubývalo, spíše naopak. Časem musela s ohledem na svoje síly a věk počty pacientů redukovat, stále si však u ní podávali dveře.

Jako významná osobnost se setkala s primátorem města,¹⁵⁵ z vděčnosti byl pro ni dokonce pořádán koncert v hotelu Pupp, kde si vyslechla i svoji oblíbenou píseň Ave Maria. Obojí pro ni byly velmi nevšední zážitky, protože se ve společnosti nepohybovala, veškerý svůj čas věnovala ordinování a nemocným lidem.¹⁵⁶

Psal se rok 1994 a Boženě Kamenické bylo již úctyhodných devadesát šest let, když prodělala operaci kyčelního kloubu. I když na tuto dobu náročná operace dopadla nadmíru

---

¹⁵² SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: MěNV Radnice, číslo listu NAD: 152, k.č. 45, inv.č. 532, sig. 526.1.

¹⁵³ Tamtéž, číslo listu NAD: 152, kniha 183, inv.č. 228.

¹⁵⁴ KASTNEROVÁ, Irena. ...a nic o mně nepište. *Plzeňský deník: příloha Listy na víkend*, 1993, roč. 2, č. 181, č. 31. s. 1.

¹⁵⁵ FIDLER, J. Neobyčejný dar. *Deník Nová pravda: Západočeský zpravodajský list*. 1991, roč. 1, č. 70. s. 2.

¹⁵⁶ KASTNEROVÁ, Irena. ...a nic o mně nepište. *Plzeňský deník: příloha Listy na víkend*, s. 2.

dobře a léčitelka se trpělivě pomocí chodítka učila znovu chodit, dlouho pociťovala rušivou bolest. Přesto říkávala, že se ten kus porcelánu v jejím těle dobře zabydlel, navzdory tomu, že jinak se její tělo cizím tělesům bránilo. Zásadně nemohla nosit například žádné kovové ozdoby jako náušnice a prsteny, její tělo odmítalo dokonce i zubní náhradu.¹⁵⁷ I v této době však léčila, co jí síly stačily. V době pooperační rekonvalescence ji navíc stihla další osudová rána. V pětapadesáti letech, 26. ledna 1994¹⁵⁸ náhle zemřel její adoptovaný syn Jaroslav. Starším bratrům prý paní Kamenická občas říkávala: „*Bud'te na Jardu hodní, on tady dlouho nebude.*“ Nepředpokládala ovšem, že se její předpověď vyplní tak záhy. Tato událost značně podlomila její zdravotní stav a léčitelka začala chřadnout.¹⁵⁹

Poslední léto trávila jako jindy v Karlových Varech, odkud byla převezena do plzeňské nemocnice U Mulačů.¹⁶⁰ Slabé srdce, vysoký věk a další komplikace jí nedopřály dožít se sta let. Svou poslední diagnózu určila v nemocničním pokoji spolupacientce. Druhý den, 5. září 1996 vydechla v soukromé nemocnici Privamed naposledy. Je pochována v rodinné hrobce v Radnicích se svými nejbližšími.¹⁶¹

---

¹⁵⁷ KALIBÁN, S. Léčivé bylinky mám v srdci, říkávala Božena Kamenická. *Plzeňský deník*, s. 13.

¹⁵⁸ Náhrobek rodiny Kamenických na radnickém hřbitově (foto viz příloha č. 26).

¹⁵⁹ KUBÍKOVÁ, Jana. „Bába Kamenická“. *Instinkt*. 2004, roč. 3, č. 35, s. 65.

¹⁶⁰ KALIBÁN, S. Léčivé bylinky mám v srdci, říkávala Božena Kamenická. *Plzeňský deník*, s. 13.

¹⁶¹ Osobní rozhovor s Karlem Krutišem, 6.5. 2011, Plzeň.

4. Léčení „Báby radnické“

Dodnes někomu jméno Božena Kamenická nic neřekne, ale Bábu radnickou či tymákovskou bezpečně zná. Říkalo se jí tak podle místa, kde zrovna bydlela a provozovala svou léčitelskou činnost. Lidé to v jejím případě nemysleli hanlivě, znamenalo to spíše ocenění jejich schopností. Dříve se tak říkalo kořenářkám, léčitelkám. V jistém smyslu mohla být léčitelka považována i za bábu porodní.¹⁶² Nejbližší přátelé jí říkali babičko, tetinko nebo Boženko, pacienti ji z úcty oslovovali paní doktorko. Novinář Pavel Chobotský ji ve své knize nazval dokonce Královnou senzibilů.¹⁶³

Božena Kamenická byla i mezi léčiteli velmi nevšední osobností. Za jednu z velkých výhod léčitelství oproti tradiční medicíně lze považovat lepší kontakt s pacientem, lidštější přístup a více času na nemocného. Druhou odlišností od lékařů je zcela soukromý sektor, který by měl více motivovat k uzdravení nemocného. Paní Kamenická ovšem oba zmíněné znaky do jisté míry ignorovala, i když v dobrém slova smyslu. Mluvily za ni výsledky.

4.1 Diagnostické schopnosti

Bába radnická léčila bylinkami, masážemi, někdy postačila jen dobrá rada, pár slov. Nejdůležitější byla ale její legendární diagnostická schopnost. Pacienta nemusela vidět ani znát, postačila jí jeho moč. Pomalu ji zahřívala nad lihovým kahanem, soustředila se a po chvíli pronášela první slova diagnózy. Jakmile moč dosáhla bodu varu, přilila do ní pár kapek hypermanganu. Z množství hnědé sraženiny, kterou hypermangan vytvořil, určila míru zahlenění organismu.¹⁶⁴ Zjistila tak, co nemocnému chybí a jaké léčivé přípravky má naordinovat. Zároveň také ihned poznala, že se jedná o beznadějný případ. I potom předepsala bylinky, aby nenarušila pacientův psychický stav, a doporučila nemocnému trvalý lékařský dohled.¹⁶⁵

---

¹⁶² ŠOPEJSTALOVÁ, Božena. Znalý jí nejen Čechy, ale i svět. *Rokycanský deník*. 2008, roč. 17, č. 212, s. 3.

¹⁶³ CHOBOTSKÝ, Pavel. *Čas senzibilů a léčitelů*. Lysá nad Labem: Pěstitel, 1992. s. 89.

¹⁶⁴ KALIBÁN, S. Léčivé bylinky mám v srdci, říkávala Božena Kamenická. *Plzeňský deník*, s. 13.

¹⁶⁵ Osobní rozhovor se Stanislavem Kalibánem, 23.3.2011, Plzeň.

K úžasu Božena Kamenická přiváděla i stoupence nejpřísnějších vědeckých praktik, kterým se nikdy nepodařilo popřít její diagnostické a léčebné schopnosti.¹⁶⁶ Předtím, než provedla diagnostiku, se na rozdíl od lékařů nikdy na nic neptala. Pacienti byli proto velmi překvapení, když neřekli ani slovo a z úst „Báby radnické“ vyšla vždy pravdivá diagnóza. Nemálo vyléčených si pak lámalo hlavu, jak to dokázala. Lidé, kteří se s ní setkali, se shodují, že měla opravdu mimořádnou moc.

Její schopnost, tzv. jasnovidnou diagnostiku, obdivovali i mnozí lékaři. Své schopnosti sama Kamenická považovala za dar od Boha, který jí určil celoživotní cestu samaritánky.¹⁶⁷ Při zkoumání pacientovy moči byla totiž schopna okamžitě a přesně určit správnou diagnózu, což by v některých případech vyžadovalo sérii laboratorních vyšetření a znalosti příslušných odborníků. Když se jí jeden z lékařů zeptal, jak to může vždy tak snadno a rychle určit, odpověděla mu jednoduše: „*Nevím, jak to vím.*“¹⁶⁸ Přičemž vždycky mluvila pravdu, kterou ve svém životě velice ctěla. Na jiné vysvětlení, než podal pan Kalibán, se dnes už zmůžeme těžko: „*Příslušná diagnostická informace se nejspíš objevila sama, bez jakéhokoli nucení a okamžitě.*“¹⁶⁹ Párkrát se zmínila i o duchu Hochlenovi, který je jí nakloněn.¹⁷⁰

Celý svůj život obětavě pomáhala trpícím a nemocným. Největší radostí a odměnou pro ni bylo, když se jí pacienta povedlo uzdravit nebo přivést na svět tolik vytoužené dítě. Tím spíš, že mnozí nemocní ji vyhledávali jako svou poslední možnost, když si klasická medicína nevěděla rady. Není mi ale znám případ, kdy by někomu za svou dlouholetou praxi svými léčebnými metodami ublížila. Sama, jako hluboce věřící osoba říkávala: „*Narodila jsem se, abych sloužila lidem, chvála patří pánu Bohu, od něhož jsem dostala velký dar.*“¹⁷¹ Výsledky jejího léčení někdy skutečně až zázračně působily. Její léčitelské úspěchy se rychle šířily nejen po českých zemích, ale i do zahraničí. Po druhé světové válce už měla pacienty ze Slovenska a západní Evropy, především z Německa, později dokonce i z Austrálie, Ameriky i Kanady.¹⁷² Pro svou obětavost, vlídnost, skromnost a pokoru se těšila velikému respektu a vážnosti. Ale dovedla být na své pacienty i přísná. Říkávala, že lidé nejsou stejní, někdo

---

¹⁶⁶ KOSTIČOVÁ, A. Věda nebo síla ducha?. *Týdeník Karlovarska*. 1995, roč. 5, č. 33. s. 2.

¹⁶⁷ JOSEFOVÁ, Hanka, KEJHA, Josef. Božena Kamenická: Být samaritánkou je dar od Boha. *Plzeňský deník: příloha Čtení na víkend*. 2006, roč. 15, č. 211, s. 25.

¹⁶⁸ *Ke stému výročí narození věhlasné léčitelky paní Boženy Kamenické*. Plzeň: Novotný a Hitha, spol. s.r.o., 1998.

¹⁶⁹ KALIBÁN, S. Léčivé bylinky mám v srdci, říkávala Božena Kamenická. *Plzeňský deník*, s. 13.

¹⁷⁰ Osobní rozhovor s Karlem Krutišem, 6.5.2011, Plzeň.

¹⁷¹ NOVOTNÝ, Jiří. Božena Kamenická měla dar od Boha. *Plzeňský deník*. 2008, roč. 17, č. 184. s. 4.

¹⁷² Právě před čtyřmi lety zemřela Bába radnická: Vzpomínka. *Plzeňský deník*. 2000, roč. 9, č. 207.

potřebuje potěšit a jiný vynadat.¹⁷³ Na svou práci potřebovala klid, ale pacienty si někdy brala do ordinace po skupinkách. Není proto divu, že okřiknout nebo vyhodit frontu čekajících dovedla za léta svého praktikování velmi rázně. Často nešla daleko ani pro hrubší slovo a mnoha lidem promluvila do duše tak, že jim od plic vyhubovala.¹⁷⁴ I to patřilo mezi její léčebné metody.

Nikdo asi nespočítá, kolika lidem během své snad sedmdesátileté praxe pomohla. Neúnavně léčila až do konce svého života. Do její ordinace přicházelo denně kolem sta pacientů, ale kvůli pokročilému věku počet postupně snižovala. Přesto ještě v devadesáti sedmi letech jich občas zvládla až padesát za den.¹⁷⁵

Dostávala spousty děkovných dopisů, ale úplně největší radost měla z fotografií dětí, kterým pomohla na svět. Stovkám bezdětných manželství totiž svými bylinkami dopomohla k potomkům. Z těchto poděkování a fotografií sestavil spolupracovník paní Kamenické, Stanislav Kalibán, knihu díků, která je dnes vystavena v Radnickém muzeu.¹⁷⁶

Léčitelka nikoho neodmítala. Říkávala prý, že nemá právo odmítnout někoho například kvůli tomu, jak politicky smýšlí.¹⁷⁷ Mezi její četné klienty tak patřilo i mnoho osobností z politiky a veřejného života. O pomoc léčitelku požádali například Karel Gott, Josef Kemr, Vladimír Menšík,¹⁷⁸ Jiří Bartoška¹⁷⁹ a mnozí další. Podle Stanislava Kalibána léčila i mnoho členů vlády, namátkou Antonína Kapka, jehož návštěvu Radnic roku 1971 dokládají i archivní prameny.¹⁸⁰ Prezidentu Ludvíku Svobodovi zachránila svým bylinným čajem na čištění krve život.¹⁸¹ Do její ordinace zaslal moč také Gustáv Husák i Václav Havel.¹⁸² Traduje se, že k stáru pro posílení organismu namíchala speciální směs i T. G. Masarykovi. Do dnešních dnů se jedné z bylinných směsí, které se po Boženě Kamenické zachovaly, říká prezidentská.

---

¹⁷³ KOSTIČOVÁ, A. Věda nebo síla ducha?. *Týdeník Karlovarska*. 1995, roč. 5, č. 33. s. 2.

¹⁷⁴ Osobní rozhovor se Stanislavem Kalibánem, 23.3.2011, Plzeň.

¹⁷⁵ LINHART, Jiří. Byl mi zřejmě dán mimořádný dar. *Plzeňský deník*. 1995, roč. 4, č. 185. s. 5.

¹⁷⁶ KALIBÁN, S. Léčivé bylinky mám v srdci, říkávala Božena Kamenická. *Plzeňský deník*, s. 13.

¹⁷⁷ KUBÍKOVÁ, Jana. „Bába Kamenická“. *Instinkt*. 2004, roč. 3, č. 35, s. 64.

¹⁷⁸ KASTNEROVÁ, Irena. "Narodila jsem se, abych sloužila lidem...". *Plzeňský deník*. 1996, roč. 5, č. 213. s. 5.

¹⁷⁹ KUBÍKOVÁ, Jana. „Bába Kamenická“. *Instinkt*. 2004, roč. 3, č. 35, s. 63.

¹⁸⁰ SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: MěNV Radnice, číslo listu NAD: 152, kniha 182, inv.č. 227.

¹⁸¹ KLUSÁKOVÁ-SVOBODOVÁ, Zoe. *O tom, co bylo*. Praha: Mladá fronta, 2005. s. 208.

¹⁸² NOVOTNÝ, Jiří. Božena Kamenická měla dar od Boha. *Plzeňský deník*. 2008, roč. 17, č. 184. s. 4.

O tom, jakou byla Božena Kamenická moudrou a vzdělanou ženou, svědčí i její celoživotní spolupráce s lékaři. Sama totiž na rozdíl od mnohých léčitelů, medicínu nikdy nepodceňovala a některé své pacienty k lékařům doporučovala. Nejvíce ke krčnímu specialistovi k vyoperování krčních mandlí, aby potom mohla pokračovat ve své bylinné léčbě.¹⁸³

Přesto zpočátku mnoho lékařů stálo proti ní. Nelíbily se jim její „šarlatánské“ metody a brali ji jako „špinavou“ konkurenci. Vadilo jim jistě i množství peněz, které „Bába radnická“ dovedla vydělat.¹⁸⁴ I když dokázala zajistit sobě a své rodině materiální dostatek až nadbytek, peníze pro ni byly jen nutným prostředkem pro zajištění osobní existence a její ordinace, nikdy životním cílem.¹⁸⁵ Když tak lékaři zjistili, že její metody fungují někdy i lépe než klasická medicína a ona sama s radostí rozdává své jmění chudým, a některé, zejména náročné případy, léčí zdarma, jejich odpor postupně slábl. Mnozí z lékařů k ní postupně sami vstoupili do léčení, s jinými začala spolupracovat.¹⁸⁶ Sama si lékařů velmi vážila, většinou je brala ve své ordinaci přednostně, bez objednání. Nejvíce obdivovala chirurgy, kterým říkala andělé na zemi.¹⁸⁷ I samotní lékaři ji postupem času uznávali a někteří s ní dokonce pravidelně konzultovali zapeklité případy.¹⁸⁸

4.2 Recepty a léčivé přípravky

Božena Kamenická byla velkou znalkyní léčivých rostlin. Držela se zásady, že jednotlivé druhy nelze kvůli pohodlnosti nebo lepší dostupnosti zaměňovat, i když mají velmi podobné účinky. Důraz kladla také na jejich uchovávání, doporučovala je skladovat hermeticky uzavřené.¹⁸⁹ Uvádí se, že právě kvůli studiu bylin začala praktikovat až kolem třicátého roku života. Sestavila si své vlastní recepty bylinných směsí, kterými po určení diagnózy úspěšně léčila. Často říkala: „*Žádné knihy jsem nepotřebovala, ani jediný recept jsem neopsala a žádnou bylinku nemusela nikdy kopírovat.*“¹⁹⁰

---

¹⁸³ KALIBÁN, S. Léčivé bylinky mám v srdci, říkala Božena Kamenická. *Plzeňský deník*, s. 13.

¹⁸⁴ Osobní rozhovor se Stanislavem Kalibánem, 23.3.2011, Plzeň.

¹⁸⁵ KALIBÁN, S. Léčivé bylinky mám v srdci, říkala Božena Kamenická. *Plzeňský deník*, s. 13.

¹⁸⁶ NOVOTNÝ, Jiří, KALIBÁN, Stanislav. Před deseti lety odešla "zázračná" léčitelka Božena Kamenická. *Plzeňský deník: Léto s deníkem*. 2006, roč. 15, č. 207.

¹⁸⁷ Osobní archiv Stanislava Kalibána, kazeta číslo 2, pořizena 28.6. 1992 (58. min).

¹⁸⁸ KUBÍKOVÁ, Jana. „Bába Kamenická“. *Instinkt*. 2004, roč. 3, č. 35, s. 65.

¹⁸⁹ Osobní rozhovor se Stanislavem Kalibánem, 23.3.2011, Plzeň.

¹⁹⁰ KUCHAR, Jiří, HANKA, Zdeněk. „Moji cestu určil Bůh“. *Regenerace*. 1994, roč. 2, č. 12, s. 2.

Pro své pacienty a nemocné, kteří ji vyhledávali, připravovala směsi bylin zprvu sama. Rostliny jí dodávala spolupracovnice z Dobříše, která léčivé byliny sháněla po celé republice. Byliny ale odebírala i z velkoobchodů a některé „léčivky“ do svých směsí si nechávala posílat až z jiných evropských zemí, například Francie. Byla dokonce ve spojení s Japonskem, odkud odebírala mentol, který se rozpouštěl v určitém poměru s francovkou nebo lihem. Vyráběla z něj takzvaný mentán, který využívala při masáží. ¹⁹¹

Mnozí vyléčení však mní, že pouhé namíchání bylinek nestačilo. Někdo si toho ani nevšiml, ale léčitelka prý sáček před tím, než ho předala pacientovi, svírala chvíli ve svých dlaních. A tak jsou někteří pacienti přesvědčeni, že právě v tuto chvíli z rukou do bylinek proudila síla a energie, která zvyšovala jejich účinnost. ¹⁹² Bylinné směsi a další medicínské přípravky „Báby Kamenické“ byly mnohokrát speciálně zkoumány a nikdy na nich nebylo zjištěno nic závadného. ¹⁹³

Na své bylinné směsi měla předtištěné recepty, ale mnohdy je pro konkrétní pacienty upravovala. Někdy změnila jen gramáž jednotlivých složek směsi, jindy některé bylinky vyškrtla a dopsala jiné. Soupis bylinek měl však ještě jednu úlohu, fungoval i jako pozvánka na příští návštěvu. Bez receptu brala léčitelka pacienty jen mimořádně, tedy s výjimkou dětí: „Ty brala i neobjednané vždycky, hrozně je milovala,“ vzpomíná Stanislav Kalibán. ¹⁹⁴

Léčivé bylinné směsi se nazývaly různě, Hormonka, Věra, Zlatobýlka nebo Desítka. ¹⁹⁵ Nebyly ale jedinými přípravky, které „Bába radnická“ využívala. Je to patrné i z již zmíněného zápisu z vyšetřování paní Kamenické z roku 1974: „Disponuje léky pouze volně prodejnými, dosažitelnými v lékárnách našeho okresu. V lékárně v Rokycanech odebírá pravidelně větší množství Hanzelínovy masti (mast získávaná extrakcí z listů olše alkoholem a etherem). Bylo dále zjištěno, že na receptech léčivých rostlin, které vydává svým zákazníkům, je předtištěn text, který upozorňuje zákazníka na nutnost vyhledání odborné lékařské péče. ¹⁹⁶ Hanzelínova mast byla nejspíš jen jednou z přísad do mastí, které Kamenická se svými spolupracovnicemi z ordinace míchala. Pod jejich rukama vznikala například mast Bílá na revma, bolesti zad, kloubů a končetin a na masáže, Žlutá mast na drobná poranění a vyrážky,

¹⁹¹ KUBÍKOVÁ, Jana. „Bába Kamenická“. *Instinkt*. 2004, roč. 3, č. 35, s. 65.

¹⁹² CHOBOTSKÝ, Pavel. *Čas senzibilů a léčitelů*. Lysá nad Labem 1992, s. 91.

¹⁹³ KASTNEROVÁ, Irena. "Narodila jsem se, abych sloužila lidem...". *Plzeňský deník*. 1996, roč. 5, č. 213, s. 8.

¹⁹⁴ Osobní rozhovor se Stanislavem Kalibánem, 23.3.2011, Plzeň.

¹⁹⁵ Osobní rozhovor s Evou Karlovou, 2.3.2012, Radnice.

¹⁹⁶ SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: MěNV Radnice, číslo listu NAD: 152, k.č. 45, inv.č. 532, sig. 526.1.

hemeroidy a dokonce mírnící rýmu. Další, Rozmarýnová mast účinkovala na bolestivé záněty kloubů a páteře a konečně mast Šedobílá, se kterou Božena Kamenická léčila velice úspěšně dětské ekzémy. Vytvářela se kombinací některých těchto mastí, přidáním několika volně dostupných ingrediencí a olivového oleje.¹⁹⁷ Významné bylo zvláště léčení ekzémů a otevřených ran. Využívala i vlastní speciální sirupy, a to pro děti sirup „medový“ a pro dospělé takzvaný „ČČ.“ Oba úspěšně likvidovaly zahlenění.¹⁹⁸ Významným léčivým prostředkem, který připravovala, byl i balzám, který léčil žaludeční a dvanácterníkové vředy. Jeho základem byla aloe, kterou rozmixovala a naložila do bylinných vín z dvaadvaceti bylinek.¹⁹⁹ Bradavic lidí zbavovala zažehnaváním při ubývání Měsíce. „*Chvilku držela mi ruku, tiše opakovala nějakou modlitbu nebo mantru a brzy byly pryč*“,²⁰⁰ vzpomíná Eva Karlová.

Své léčivé přípravky se Božena Kamenická zdráhala používat na jednotlivé obtíže plošným způsobem. Mnohé recepty jí byly ovšem připisovány i neprávem, což ji velmi zlobilo. Obávala se totiž, aby některý podvrh nemocnému spíše neublížil.²⁰¹ Každého člověka a každou nemoc vnímala jako originál, který si zasluhuje individuální přístup. S tím, jak rostla její sláva, nešlo zabránit tomu, aby se její receptury nerozšířily mezi lidmi, ačkoliv léčitelka vždy zdůrazňovala, že každá z nich je určena jen pro konkrétního člověka.²⁰² Když počet jejích pacientů vzrostl, dávala své bylinky jen někomu, většina ostatních dostala jen recept a doporučení, v jaké lékárně kvalitní bylinky seženou.²⁰³ V posledních letech svého života začala spolupracovat s plzeňskou prodejnou bylinek, čajů a zdravé výživy HerBio, kde jsou bylinkové směsi Boženy Kamenické k dostání dodnes.²⁰⁴

---

¹⁹⁷ Osobní rozhovor s Evou Karlovou, 2.3.2012, Radnice.

¹⁹⁸ KALIBÁN, S. Léčivé bylinky mám v srdci, říkávala Božena Kamenická. *Plzeňský deník*, s. 13.

¹⁹⁹ KUBÍKOVÁ, Jana. „Bába Kamenická“. *Instinkt*. 2004, roč. 3, č. 35, s. 65.

²⁰⁰ Osobní rozhovor s Evou Karlovou, 2.3.2012, Radnice.

²⁰¹ NOVOTNÝ, Jiří. Božena Kamenická měla dar od Boha. *Plzeňský deník*. 2008, roč. 17, č. 184, s. 4.

²⁰² KASTNEROVÁ, Irena. "Narodila jsem se, abych sloužila lidem...". *Plzeňský deník*. 1996, roč. 5, č. 213, s. 5.

²⁰³ Osobní rozhovor se Stanislavem Kalibánem, 23.3.2011, Plzeň.

²⁰⁴ Obchod se nachází na adrese: V Šípce 653/8, 301 00 Plzeň - Jižní Předměstí.

4.3 Denní rytmus

Dá se říci, že každodenní činnost Boženy Kamenické měla během její sedmdesátileté léčitelské praxe skoro pravidelný týdenní časový rámeček. Rozdíly vznikaly během let hlavně podle toho, kde zrovna bydlela.²⁰⁵ Od pondělí do čtvrtka ordinovala od půl osmé ráno do pěti až šesti hodin večer. Později musela ze zdravotních důvodů ordinační plán zkrátit, nejdříve o jednu a později o dvě hodiny. Pátek nejprve sloužil k přípravám, léčitelka si obstarávala bylinky a další suroviny a vyráběla své originální léčivé přípravky. Později, když se této starosti zčásti zbavila a měla svého „zásobovatele“, přesunula na pátek masáže, dříve praktikované v sobotu. Přípravy těla nutné k vlastní rehabilitaci prováděl masér nebo masérka, kteří byli paní Kamenickou proškolení. Samotné rehabilitační úkony prováděla potom většinou sama léčitelka.²⁰⁶ Masáže nejsou v podání Boženy Kamenické tak známé jako léčba bylinkami, přestože zaujímaly v její léčebné činnosti velice důležitou úlohu a prováděla je s velkou trpělivostí úspěšně po mnoho let. Mnoho lidí vděčí právě jim za odstranění bolestí zad a páteře, ženy zbavovala důkladným promasírováním krčních obratlů dlouhodobých migrén. Rehabilitacemi často zachraňovala pacienty i před amputací nedokrvovaných končetin.²⁰⁷

Na nově uvolněnou sobotu si zvala většinou těžší případy, například pacienty s otevřenými ranami na ruku a nohu. Neděle byla konečně vyhrazena alespoň částečnému odpočinku. Dopoledne se vyřizovala obsáhlá korespondence, v níž se jednalo hlavně o žádosti pacientů na přijetí, a také o konkrétní rady a „poštovní pomoc“, protože do některých odpovědí se rovnou přidávaly příslušné bylinné směsi.²⁰⁸ Ke každodenní náplni patřila i večerní modlitba, při níž nesměl léčitelku nikdo vyrušovat.²⁰⁹

Tento vyčerpávající program Božena Kamenická realizovala téměř po sedmdesát let. Léčitelství ji pohltilo natolik, že málokdy někam chodila. Jejím světem byly bylinky a léčení

---

²⁰⁵ *Ke stému výročí narození věhlasné léčitelky paní Boženy Kamenické*. Plzeň: Novotný a Hitha, spol. s.r.o., 1998.

²⁰⁶ KALIBÁN, S. Léčivé bylinky mám v srdci, říkávala Božena Kamenická. *Plzeňský deník*, s. 13.

²⁰⁷ JOSEFOVÁ, Hanka, KEJHA, Josef. Božena Kamenická: Být samaritánkou je dar od Boha. *Plzeňský deník: příloha Čtení na víkend*. 2006, roč. 15, č. 211, s. 25.

²⁰⁸ *Ke stému výročí narození věhlasné léčitelky paní Boženy Kamenické*. Plzeň: Novotný a Hitha, spol. s.r.o., 1998.

²⁰⁹ Osobní rozhovor s Evou Karlovou, 2.3.2012, Radnice.

pacientů. Jedinou společenskou a odpočinkovou událostí pro ni potom byl nedělní oběd, na který si zvala přátele a návštěvy. Hostila například biotronika Josefa Zezulku nebo křesťanského mystika Karla Makoně.²¹⁰ Sama doporučovala lidem střídmost a byla nepřitelem přejídání a „velkých břichů“. Zároveň prý ale dovedla připravit svým hostům hody a byla velkým gurmánem.²¹¹ Mezi její oblíbená jídla patřila vepřová pečeně s knedlíkem a zelím, lidově vepřo knedlo zelo. Alkohol nepila, ale oběd občas spláchla sklenkou dvanáctky.²¹²

Víkendový program jen čas od času narušil někdo z prominentních pacientů.²¹³ Odpočinek si paní Kamenická dopřávala většinou v srpnu, právě v tuto dobu měla totiž narozeniny, které ze své vůle nikdy neslavila. Léta jezdila trávit svojí letní dovolenou do Karlových Varů.²¹⁴

Ordinace měla paní Kamenická prostě vybavenou, na stěnách se nacházely svaté obrázky, u jedné ze zdí byla postavená trochu větší soška Panny Marie.²¹⁵ Zbývá jen dodat, že v ordinaci Božena Kamenická nebyla sama. Vždy měla k ruce někoho, kdo vydával recepty a upravoval je podle výsledků, který určila, kontroloval, jestli jsou čekající pacienti objednaní, vybíral peníze za vyšetření a bylinky a pomáhal s dalšími úkony při chodu ordinace, které nemohla léčitelka najednou zvládnout. Je pochopitelné, že během sedmdesátileté praxe se u ní vystřídalo spolupracovníků více. Nevěnovali se však jen pomoci v ordinaci nebo míchání léčivých směsí a mastí, někteří se u léčitelky starali i o domácnost, pracovali v kuchyni či uklízeli. Rekrutovali se především z řad příbuzných (jako např. Věra Vostrá, Soňa Kočandrlová), přátel (Stanislav Kalibán Boženu nejen často navštěvoval, ale podle svých slov jí i dvakrát dlouhodoběji vypomáhal jako asistent) nebo věrných pacientek – důchodkyň. Jedna z nich, paní Radová se dokonce o „tetinku“ starala a spávala u ní v jejím bytě v Plzni až do jejího skonu.²¹⁶

---

²¹⁰ Osobní rozhovor se Stanislavem Kalibánem, 23.3.2011, Plzeň.

²¹¹ KUBÍKOVÁ, Jana. „Bába Kamenická“. *Instinkt*. 2004, roč. 3, č. 35, s. 65.

²¹² Osobní rozhovor se Stanislavem Kalibánem, 23.3.2011, Plzeň.

²¹³ Osobní rozhovor se Stanislavem Kalibánem, 23.3.2011, Plzeň.

²¹⁴ ŠOPEJSTALOVÁ, Božena. Znalý jí nejen Čechy, ale i svět. *Rokycanský deník*. 2008, roč. 17, č. 212, s. 3.

²¹⁵ Osobní rozhovor s Evou Karlovou, 2.3.2012, Radnice. (Obojí lze vidět v příloze č. 13).

²¹⁶ Osobní rozhovor se Stanislavem Kalibánem, 23.3.2011, Plzeň a Karlem Krutišem, 6.5. 2011, Plzeň.

4.4 Příběhy a legendy z praxe

Za dobu sedmdesátiletého léčitelského působení Boženy Kamenické vznikla řada zkazek, příběhů a mýtů. Zde čtenáři některé z nich, bez jakéhokoli soudu či vysvětlení, předkládám.

Jednou z nejznámějších legend, která se stále drží v povědomí, je, že „Bába radnická“ nechtěla léčit nikoho, kdo pil rum nebo kofolu.²¹⁷ Z jejího tymákovského pobytu se dokonce traduje, že měla ve sklenici s kofolou rozežranou minci, kterou občas pacientům ukazovala. Při požáru její vily byla proti tomu, aby oheň hasili vojáci z nedalekých kasáren, protože jsou to neznabozi a bezvěrci. V Tymákově se vzpomíná i na její štědrost: při jednom z místních velikonočních zvyků, rachtání, se jako koleda dávalo dětem kolem tří korun, Kamenická ale prý vytáhla vždycky rovnou stokorunu.²¹⁸

Je samozřejmé, že se našli i lidé, kteří si chtěli její diagnostické schopnosti otestovat. Jakýsi stařík podstrčil léčitelce moč své těhotné vnučky. Dočkal se přísného pohledu a jízlivých slov: „*Dědečku, tak budete rodit!*“²¹⁹ Anebo: „*Kozy zatím neléčím,*“ řekla zase ženě, jež jí podstrčila kozí moč.²²⁰

Zvláštní příběh se odehrál také s otcem tří chlapců, bratrem paní Kamenické Otakarem. Vzpomíná na to Karel, jeden ze sourozenců: „*V září 1956 za námi a za tetou přijel náš otec. Zrovna jsem přišel z venku a táta ležel v posteli. Teta si mě zavolala a řekla, že otec je na tom špatně a bude žít tak dva roky. Začala ho léčit a vše vypadalo dobře – otec se spravil o 16 kilo. Jenže v září 1958 zemřel. Přesně 2 roky po tom, co k nám nemocný přijel.*“²²¹

Aby poznala člověka, stačil Boženě Kamenické mnohdy jen pohled. Když procházela kolem zástupu čekajících lidí, znenadání se zastavila u vysokého pána, který vyčuhoval z řady. Na chvíli na něj upřela svůj pronikavý pohled a pak mu řekla: „*Tak podívejte, pane, až zanecháte kouření, chlastu a honění ženských sukni, tak přijďte, do té doby vás léčit nebudu.*“ Muž se otočil a odešel. „*Byl jsem překvapen a tak jsem za ním vyběhl,*“ vzpomíná Stanislav

---

²¹⁷ Právě před čtyřmi lety zemřela Bába radnická: Vzpomínka. *Plzeňský deník*. 2000, roč. 9, č. 207.

²¹⁸ Osobní rozhovor s Oldřichem Mannem 17.1. 2012, Tymákov.

²¹⁹ NOVOTNÝ, Jiří. Božena Kamenická měla dar od Boha. *Plzeňský deník*. 2008, roč. 17, č. 184, s. 4.

²²⁰ JOSEFOVÁ, Hanka, KEJHA, Josef. Božena Kamenická: Byt samaritánkou je dar od Boha. *Plzeňský deník: příloha Čtení na víkend*. 2006, roč. 15, č. 211, s. 25.

²²¹ KUBÍKOVÁ, Jana. „Bába Kamenická“. *Instinkt*. 2004, roč. 3, č. 35, s. 65.

Kalibán. Na otázku, zda je vše pravda, odvětil se skloněnou hlavou: „*Bohužel, pravda pravdoucí.*“²²²

Jak silné byly její schopnosti, dokládá i další příběh. Manžel léčitelky, Karel Kamenický byl suspendován a v době pobytu v Tymákově pracoval v hrudkovně v Dýšíně. Jednou, zrovna po jeho noční směně, se ztratily všechny peníze na výplaty. Když dorazili vyšetřovatelé, Božena se bála, že nikoho nenajdou a obviní jejího muže. Plna strachu o manžela najednou věděla, kdo to udělal. „*Peníze ukradl ten, kdo je měl vyplatit a ukryl je ve staré dřevěné boudě,*“ deklarovala. Ty peníze se tam skutečně našly a vedoucího zavřeli. Tímto způsobem prý Božena Kamenická vyřešila ještě několik kriminálních případů, ale spolupráci s veřejnou bezpečností odmítla. Nedělalo jí to dobře a dar jí byl prý svěřen za jiným účelem.²²³

Primář pražské nemocnice přijel prosit o pomoc s naléhavým případem. Přijala ho tedy přednostně a při zahřívání moči se zamyslela a řekla, že pacient je v nebezpečí života. Lék na pacientův neduh ale existuje a dá se sehnat ve Francii. Zčistajasna řekla i název jednoho farmaceutického výrobku. Pacient se skutečně po podání léku uzdravil a vyklubal se z něj tehdejší prezident Ludvík Svoboda.²²⁴

V Knize díky je vložen i děkovný dopis od lékaře z Plané. Božena Kamenická u jeho syna určila, že za jeho zdravotní problémy může infekce míchy. Připravila směs bylin, které hoča vyléčily. Po několika letech lékaři potvrdili, že chlapec měl lymeskou boreliózu, nemoc tehdy v Československu neznámou.²²⁵

---

²²² KALIBÁN, S. Léčivé bylinky mám v srdci, říkávala Božena Kamenická. *Plzeňský deník*, s. 13.

²²³ Osobní archiv Stanislava Kalibána, kazeta číslo 6, pořizena 22.3. 1992(1h 12. min).

²²⁴ *Ke stému výročí narození věhlasné léčitelky paní Boženy Kamenické*. Plzeň: Novotný a Hitha, spol. s.r.o, 1998.

²²⁵ KUBÍKOVÁ, Jana. „Bába Kamenická“. *Instinkt*.2004, roč. 3, č. 35, s. 65.

5. Závěr

Léčitelství je staré jako lidstvo samo. I když vznikalo společně s lékařstvím, nakonec ustrnulo a jeho vývoj se téměř zastavil. Stalo se předstupínkem moderního lékařství, jak jej známe v dnešní době. V tomto kontextu Božena Kamenická tím, co dělala, jako by do této doby vůbec nepatřila. Je důležité si také uvědomit, že léčitelka zažila mnoho různých fází politického vývoje naší republiky, od Rakouska-Uherska, přes první i druhou republiku, protektorát až po komunistický režim. Neúnavně však léčila davy lidí, pomáhala jim, i když ne všechny změny politického klimatu jejímu působení zrovna přály. Nalezla si však své pevné, ničím neohrožené místo i ve 20. století. Svou moudrostí, léčebnými úspěchy a osvícenou spoluprací s lékaři byla mezi léčiteli jedinečnou, zcela výjimečnou osobností.

Při hledání informací jsem zjistil, že nejvíce o její památku pečují v Radnicích, kde ji považují za jednu z významných regionálních osobností. Věhlasná léčitelka byla již dříve jmenována čestnou občankou města Radnic, na domě, kde žila a ordinovala, je umístěna její pamětní deska.²²⁶ V radnickém muzeu se nachází její minipozice. Nejen Radnice se však hlásí k odkazu Boženy Kamenické, v Tymákově její pobyt připomíná nápis „Boženka“ na fasádě mateřské školy, který ale neznalému léčitelku určitě nepřipomene. V jejím rodišti na Jihlavsku, Janštejně či v Horních Dubenkách, se po ní „slehla zem“ a není zde umístěno nic, co by ji připomínalo.

Ve své práci Lidová léčitelka Božena Kamenická jsem shromáždil všechny dostupné informace o životě, léčení a praktikách této věhlasné léčitelky a pokusil se je kriticky analyzovat. I přes velké problémy s nedostatkem pramenů jsem snad vnesl do zaběhlého, většinou půlstránkového životopisu nové informace a zásadně tak rozšířil biografii Boženy Kamenické. Z charakteru zdrojů informací pramení i náročnost jejich objektivní kritiky. Vzhledem k oparu zapomnění a tajemna, zahalující postavu Boženy Kamenické je dnes velice obtížné nabídnout reálný, nezaujatý pohled na tuto osobnost. Tím spíš, že s přibývajícímí léty mnoho pamětníků odchází za ní. Snad jsem tedy i já touto prací, za pět minut dvanáct, přispěl k zachování památky významné léčitelky a moudré ženy Boženy Kamenické.

Léčitelství a pomoci druhým obětovala život, celých sedmdesát let. Nemohla jistě pomoci všem, ale z davů lidí, kteří ji se svými problémy vyhledávali, na ni ještě dnes mnoho lidí

---

²²⁶ Deska byla instalována při příležitosti stého výročí narození Boženy Kamenické 7.8. 1998.

s vděčností za své uzdravení vzpomíná. Ostatně její recepty a masti se stále prodávají a kolují mezi lidmi, její masáže a rehabilitační postupy stále využívají zasvěcení maséři. Skrz své léčebné metody tak pomáhá a léčí stále dál. Jen svůj „diagnostický dar“ z moči pacienta nikomu předat nedokázala.

Resumé

Die Geschichte der Naturheilkunde ist so lang wie die Geschichte eines Menschen. Die Naturheilkunde entstand zusammen mit der Medizin, trotzdem wurde sie schliesslich starr und ihre Entwicklung wurde beinahe unterbrochen. Man hat sie als Vorstufe der modernen Medizin verstanden, wie wir sie in der heutigen Zeit kennen. In diesem Zusammenhang scheint Božena Kamenická und ihre Tätigkeit zu dieser Zeit überhaupt nicht zu passen. Man darf nicht vergessen, dass diese Naturheilkundige verschiedene Phasen in der politischen Entwicklung unserer Republik erlebt hat – Römisch – Deutsches Reich, den Ersten und den Zweiten Weltkrieg, Protektorat, sowie kommunistische Regierung. Sie heilte immer wieder eine grosse Volksmenge, sie half den Menschen, obwohl nicht alle Änderungen der politischen Regierung mit Ihrer Tätigkeit einverstanden waren. Trotzdem war sie auch im Stande, sich im zwanzigsten Jahrhundert fest und unerschrocken durchzusetzen. Dank Ihrer Weisheit, ihrer Heilserfolge und ihrer klugen Zusammenarbeit mit den Ärzten galt sie unter den Naturheilkundigen als eine einzigartige Persönlichkeit.

In meiner Bakkalaureatsarbeit „Naturheilkundige Božena Kamenická“ habe ich alle zugänglichen Informationen über ihr Leben, über ihre Heilung und ihre eigene Heilungsart erfasst, die mit der Person dieser weltberühmten Naturheilkundige zusammenhängen, und versuchte sie kritisch zu analysieren. Es gibt nur wenig Quellen und Material – meistens nur eine halbe Seite über ihr Leben. Ich hoffe, es ist mir gelungen, neue Informationen zu sammeln und die Biographie von Božena Kamenická gründlich zu erweitern. Die Schwierigkeit der sachlichen Kritik entspricht auch dem Charakter, sowie den Quellen von Informationen. Über Božena Kamenická weiss man heutzutage sehr wenig, also es ist nicht einfach, eine reale, objektive Ansicht über diese Person zu äussern. Vor allem aus dem Grunde, dass viele Leute, die sich an sie erinnern konnten, verstorben sind. In dieser Arbeit wollte ich das Gedächtnis an einer bedeutenden Naturheilkundige und die Erinnerung an einer weisen Frau Božena Kamenická wachrufen.

Sie hat ihr ganzes Leben, siebenzig Jahre, für die Naturheilkunde und für die Hilfe eines Menschen geopfert. Natürlich konnte sie nicht jedem helfen, aber viele Leute, die sie wegen ihren Gesundheitsproblemen ausgesucht haben, erinnern sich an Frau Kamenická mit Dankbarkeit für ihre Heilung. Übrigens ihre Rezepte und Salben werden bis heute verkauft und sind unter Menschen im Umlauf. Ihre Massagen und Heilungsverfahren werden immer

wieder von eingeweihten Masseuren genutzt. Dank ihren Heilmethoden kann sie weiterhin helfen und heilen. Nur ihre bewundernswerte „diagnostische Gabe“ - und zwar in kurzer Zeit aus dem Urin die Ursache der Beschwerden bei jedem Patienten feststellen, konnte sie keinem übergeben.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Archivní prameny

Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Státní okresní archiv Česká Lípa, fond: Zdravotnický spolek Česká Lípa 1884 - 1938, číslo listu NAD: 310.

SOA v Litoměřicích, SOkA Česká Lípa, fond: Vyšší škola sociálně-zdravotní Česká Lípa 1945 – 1952, číslo listu NAD: 1620.

SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: MěNV Radnice, číslo listu NAD: 152, k.č. 14, inv.č. 346, sig. 473.1.

SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: MěNV Radnice, číslo listu NAD: 152, k.č. 45, inv.č. 532, sig. 526.1.

SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: MěNV Radnice, číslo listu NAD: 152, kniha 182, inv.č. 227.

SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: MěNV Radnice, číslo listu NAD: 152, kniha 183, inv.č. 228.

SOA v Plzni, SOkA Plzeň-jih, fond: MNV Tymákov, Rejstřík provinění a přestupků 1964 – 65, inv.č.83, ev.č.N9

SOA v Plzni, SOkA Plzeň-jih, fond: Pamětní kniha MNV Tymákov, inv.č.59, ev.č.K51.

Soukromý archiv Othona Krutiše: Rodný a oddací list Boženy Kamenické, Členská brožurka spolku Vereines für Gesundheitspflege und Naturheilkunde in Böhm.-Leipa, křesní list a úmrtní list Jaroslava Kamenického, domovský list Karla Kamenického (foto viz příloha).

Soubor VHS kazet z osobního archivu Stanislava Kalibána

Kazeta číslo 1, pořízená 28.6. 1992, celková délka 1:32:09.

Kazeta číslo 2, pořízená 28.6. 1992, celková délka 0:59:51.

Kazeta číslo 3, pořízená 8.3.a 22.3. 1992, celková délka 1:33:39.

Kazeta číslo 4, pořízená 22.3. a 28.6. 1992, celková délka 1:34:43.

Kazeta číslo 6, pořízená 28.6. 1992, celková délka 1:33:20.

Kazeta číslo 11, pořízená 22.3. 1992, celková délka 1:31:26.

Orální prameny

Osobní rozhovor se Stanislavem Kalibánem, 23.3.2011, Plzeň.

Osobní rozhovor s Karlem Krutišem, 6.5.2011, Plzeň.

Osobní rozhovor s Oldřichem Mannem ,17.1. 2012, Tymákov.

Osobní rozhovor s Evou Karlovou, 2.3.2012, Radnice.

Monografie

BEDNÁŘ, M., SOUČEK, A., VÁVRA, J. *Lékařská speciální mikrobiologie a parazitologie*, Triton 1994.

DUIN, Nancy. *Historie medicíny od pravěku do roku 2020*. Praha: Slovart, 1997.

FIALA, Zdeněk, HOSÁK, Ladislav. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezku I: - Jižní Morava*. Praha: Svoboda, 1981.

GEBAUER, Jan. *Slovník staročeský: Díl II [K-N]*. Praha: Academia, 1970.

HŮNA, Vladimír. *Lékařství a léčitelství*. Praha: Petrklíč, 2000.

CHOBOTSKÝ, Pavel. *Čas senzibilů a léčitelů: Osudy, příběhy, záhady, rady*. Lysá nad Labem: Pěstitel, 1992.

KLUSÁKOVÁ-SVOBODOVÁ, Zoe. *O tom, co bylo*. Praha: Mladá fronta, 2005.

KRUMLOVSKÁ, Olga. *Zóny zdraví a života: místa, která léčí*. Praha: Brána, 2005.

KŘÍŽOVÁ, Eva. *Postavení komplementární a alternativní medicíny v České republice*. Praha:Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2011.

LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. vyd. Praha: Lidové noviny, 2008.

NIKLÍČEK, Ladislav. *Přehled dějin českého lékařství a zdravotnictví I. díl*, Brno 1989.

PAICHL, Přemysl. *Historie plzeňského vnitřního lékařství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

PORTER, Roy. *Historie medicíny od starověku po současnost*, Praha: Prostor, 2001.

SVOBODNÝ, Petr, HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: Triton, 2004.

THOMAS, Carmen. *Moč - ta zvláštní š'áva: Jak diagnostikovat a léčit pomocí moče*. Brno: Jota, 1995.

TRÁVNÍČEK, František. *Slovník jazyka českého*. 4. Praha: Slovanské nakladatelství, 1952.

Ke stému výročí narození věhlasné léčitelky paní Boženy Kamenické. Plzeň: Novotný a Hitha, spol. s.r.o, 1998.

Články z tisku

- FIDLER, J. Neobyčejný dar. *Deník Nová pravda: Západočeský zpravodajský list*. 1991, roč. 1, č. 70. s. 2.
- HAVLÍK, Karel. Léčitelka od přírody. *Plzeňský deník: příloha Listy na víkend*. 1992, roč. 1, č. 48, s. 1.
- JOSEFOVÁ, Hanka, KEJHA, Josef. Božena Kamenická: Být samaritánkou je dar od Boha. *Plzeňský deník: příloha Čtení na víkend*. 2006, roč. 15, č. 211, s. 25.
- KALIBÁN, Stanislav. Léčivé bylinky mám v srdci, říkávala Božena Kamenická. *Plzeňský deník*. 1998, roč. 7, č. 182, s. 13.
- KASTNEROVÁ, Irena. ...a nic o mně nepište. *Plzeňský deník: příloha Listy na víkend*. 1993, roč. 2, č. 181, č. 31. s. 1-2.
- KASTNEROVÁ, Irena. "Narodila jsem se, abych sloužila lidem...". *Plzeňský deník*. 1996, roč. 5, č. 213. s. 5.
- KOSTIČOVÁ, A. Věda nebo síla ducha?. *Týdeník Karlovarska*. 1995, roč. 5, č. 33. s. 2.
- KUBÍKOVÁ, Jana. „Bába Kamenická“. *Instinkt*. 2004, roč. 3, č. 35, s. 62 - 65.
- KUCHAŘ, Jiří, HANKA, Zdeněk. „Moji cestu určil Bůh“. *Regenerace*. 1994. roč. 2, č. 12, s. 2 - 4.
- LINHART, Jiří. Byl mi zřejmě dán mimořádný dar. *Plzeňský deník*. 1995, roč. 4, č. 185. s. 5.
- NOVOTNÝ, Jiří. Božena Kamenická měla dar od Boha. *Plzeňský deník*. 2008, roč. 17, č. 184. s. 4.
- NOVOTNÝ, Jiří, KALIBÁN, Stanislav. Před deseti lety odešla "zázračná" léčitelka Božena Kamenická. *Plzeňský deník: Léto s deníkem*. 2006, roč. 15, č. 207. s. 25.
- SOCHOROVÁ, Jana. Bába radnická měla dar od Pánaboha. *Plzeňský deník*, 2000, roč. 9, č. 215, s. 4.
- ŠOPEJSTALOVÁ, Božena. Znalý jí nejen Čechy, ale i svět. *Rokycanský deník*. 2008, roč. 17, č. 212, s. 3.
- Právě před čtyřmi lety zemřela Bába radnická: Vzpomínka. *Plzeňský deník*. 2000, roč. 9, č. 207, s. 8.
- Soňa Štěpánová z Rokycan říká: Svými očima mě léčitelka přímo vtáhla do života. *Rokycanský deník*. 2008, roč. 17, č. 212, s. 3.

Internetové zdroje

HEŘT, Jiří. SYSIFOS KLUB ČESKÝCH SKEPTIKŮ. *Alternativní medicína a léčitelství : Kritický pohled* [online]. Chomutov: SISYFOS, 2010 [cit. 2011-12-28]. Dostupné z WWW: <http://www.sysifos.cz/files/Alternativni_medicina_Hert.pdf>.

VÝCHODSKÁ, Helena. Homo medicans. In: *Dějepis XXII: Sborník katedry historie „Třicet let učitelem učitelů dějepisu“*. Plzeň: ZČU, Fakulta pedagogická, 2006. Dostupné z WWW: <<http://khi.zcu.cz/SbornikXXII.pdf>>.

Psychotronická velmoc Československo - díl 2. NOVÁK, Jan A. *Novákoviny: stránky publicisty Jana A. Nováka* [online]. 1.1.2012 [cit. 2012-04-03]. Dostupné z: <http://www.novakoviny.eu/archiv/psychotronika-a-zahrobi/606-psychotronika-ceskoslovensko-historie>

Historie sklárny na oficiálním webu obce Horní Dubenky. *Horní Dubenky: oficiální internetová prezentace* [online]. Aktualizované 17.5.2007 [cit. 2012-03-16]. Dostupné z WWW: <http://mesta.obce.cz/horni-dubenky/vismo/dokumenty2.asp?u=4282&id_org=4282&id=5156&p1=&p2=&p3=>>.

Z historie základního vzdělávání na oficiálním webu obce Horní Dubenky. *Horní Dubenky: oficiální internetová prezentace* [online]. Aktualizované 17.5.2007. [cit. 2012-03-16]. Dostupné z WWW: <http://mesta.obce.cz/horni-dubenky/vismo/dokumenty2.asp?u=4282&id_org=4282&id=4356&p1=&p2=&p3=>>.

Prokopa Holého. KRATOCHVÍL, J. *BöhmischLeipa: Česká Lípa ze starých pohlednic* [online]. Aktualizované 17. 9. 2009.[cit. 2012-03-17]. Dostupné z WWW: <http://www.bohmischleipa.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=201&Itemid=199>.

Seznam příloh

1) Kosma a Damián.

Zdroj: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c1/Cosmas_and_Damian.jpg

2) Vincenz Priessnitz.

Zdroj: <http://www.antikvariatschneider.cz/shop/portrety-basnici-literati-a-umelci/1319-priessnitz-vincenc-litografie-1840.html>

3) Svatý Roch.

Zdroj: <http://mista.unas.cz/index.php?clanek=81>

4) Středověké vyobrazení arabského lékaře Al-Raziho vyšetřujícího moč.

Zdroj: <http://de.academic.ru/pictures/dewiki/65/Al-RaziInGerardusCremonensis1250.JPG>

5) – 6) Ukázka průkazu zdravotního spolku v České Lípě.

Zdroj: Soukromý archiv Othona Krutiše

7) Božena Kamenická 1.

Zdroj: Soukromý archiv Evy Karlové

8) Ordinující Božena Kamenická.

Zdroj: Muzeum Radnice

9) Božena Kamenická 2.

Zdroj: Soukromý archiv Evy Karlové

10) Božena Kamenická na zahradě v Týmákově.

Zdroj: Soukromý archiv Karla Krutiše

11) Božena Kamenická se synem Jaroslavem.

Zdroj: Tamtéž

12) Božena Kamenická na rodinné oslavě.

Zdroj: Tamtéž

13) Božena Kamenická 3.

Zdroj: Soukromý archiv Stanislava Kalibána

14) Živnostenské listy Boženy Kamenické.

Zdroj: Soukromý archiv Othona Krutiše

15) Rodný a křestní list Boženy Kamenické.

Zdroj: Tamtéž

16) Oddací list Boženy a Karla Kamenických.

Zdroj: Tamtéž

17) Křestní list Jaroslava Kamenického.

Zdroj: Tamtéž

18) Úmrtní list Jaroslava Kamenického.

Zdroj: Tamtéž

19) Domovský list Karla Kamenického.

Zdroj: Tamtéž

20) Pozůstalost.

Zdroj: Tamtéž

21) - 22) Dům v Radnicích, ve kterém B. Kamenická žila před odchodem do Plzně a detail pamětní desky umístěné na průčelí domu.

Zdroj: foto autor

23) Vila v Tymákově, dnes mateřská škola.

Zdroj: foto autor

24) Panelový dům v Guldenerově ulici.

Zdroj: foto autor

25) Rodinná hrobka Kamenických.

Zdroj: foto autor

26) Detail náhrobku.

Zdroj: foto autor

27) Kahan a zkumavky z expozice Boženy Kamenické v Radnickém muzeu.

Zdroj: foto autor

28) Expozice Boženy Kamenické v Radnickém muzeu.

Zdroj: foto autor

29) Kniha díků v Radnickém muzeu.

Zdroj: foto autor

30) Ukázka z Knihy díků.

Zdroj: foto autor

31) Originální recept Boženy Kamenické.

Zdroj: Soukromý archiv Evy Karlové

Textová příloha:

Slovníček pojmů

Zdroj: HEŘT, Jiří. SYSIFOS KLUB ČESKÝCH SKEPTIKŮ. *Alternativní medicína a léčitelství : Kritický pohled* [online]. Chomutov: SISYFOS, 2010 [cit. 2011-12-28]. Dostupné z WWW:<http://www.sysifos.cz/files/Alternativni_medicina_Hert.pdf>.

Ukázka receptů Boženy Kamenické.

Zdroj: Soukromý archiv Stanislava Kalibána

1) Kosma a Damián.

Zdroj: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c1/Cosmas_and_Damian.jpg

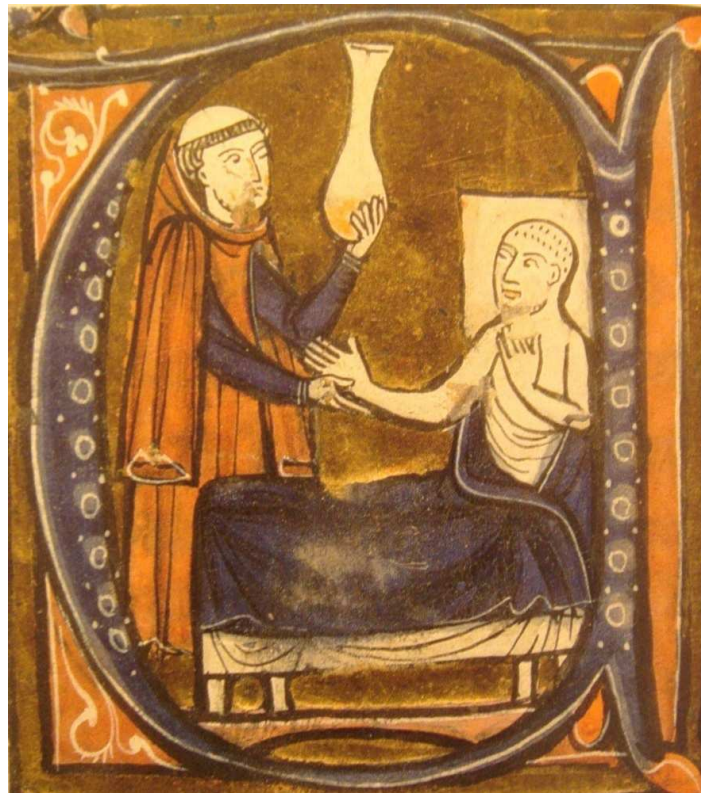
2) Vincenz Priessnitz.

Zdroj: <http://www.antikvariatbretschneider.cz/shop/portrety-basnici-literati-a-umelci/1319-priessnitz-vincenc-litografie-1840.html>

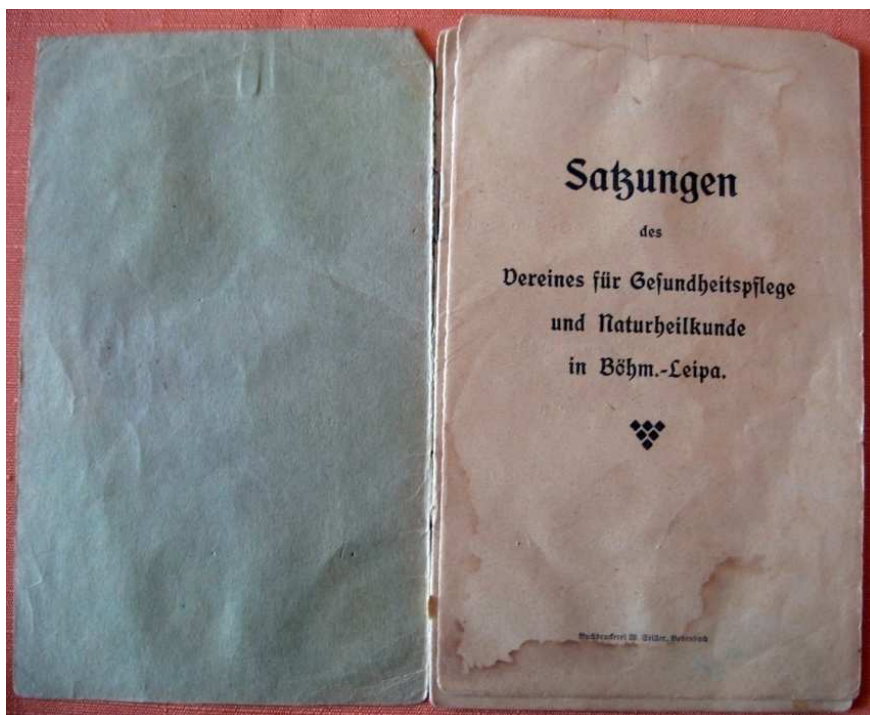
3) Svatý Roch.

Zdroj: <http://mista.unas.cz/index.php?clanek=81>

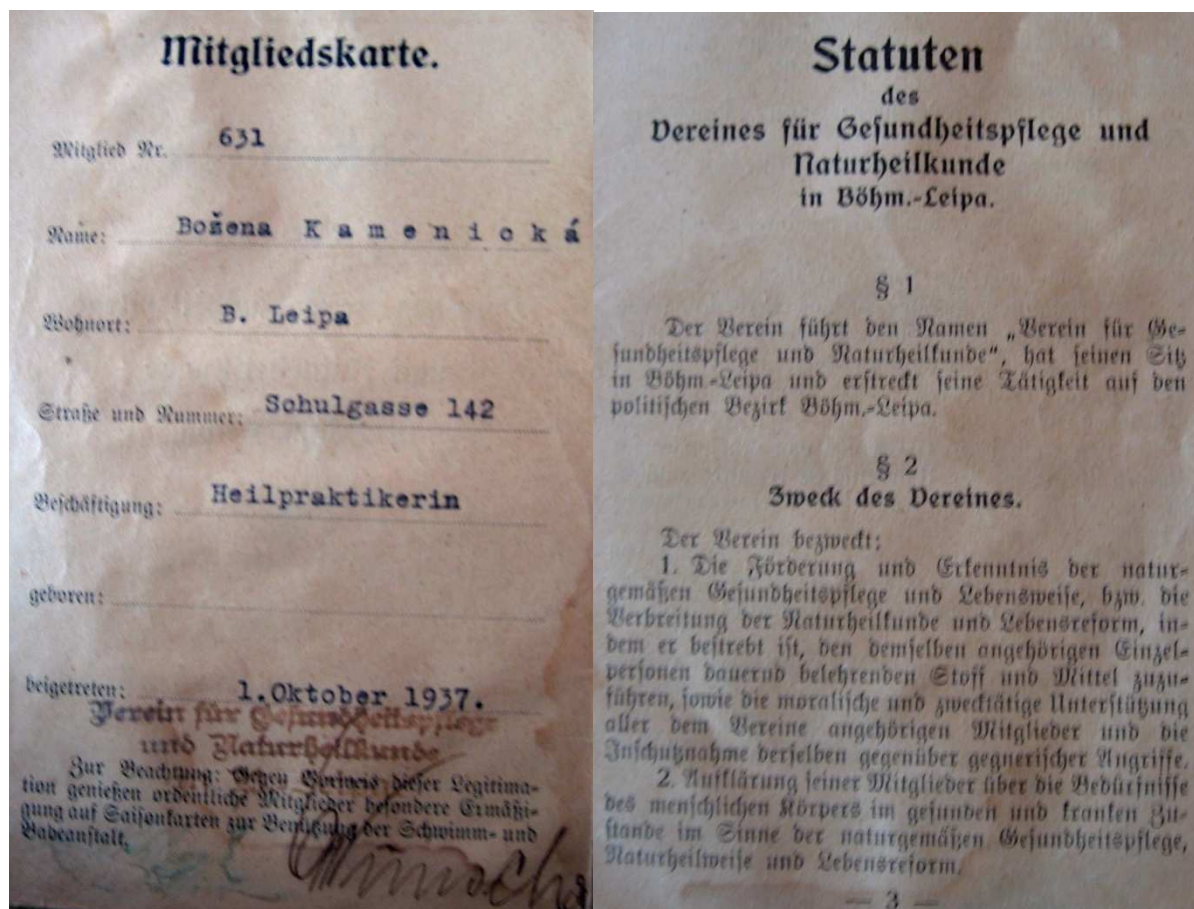

4) Středověké vyobrazení arabského lékaře Al-Raziho vyšetřujícího moč.

Zdroj: <http://de.academic.ru/pictures/dewiki/65/Al-RaziInGerardusCremonensis1250.JPG>

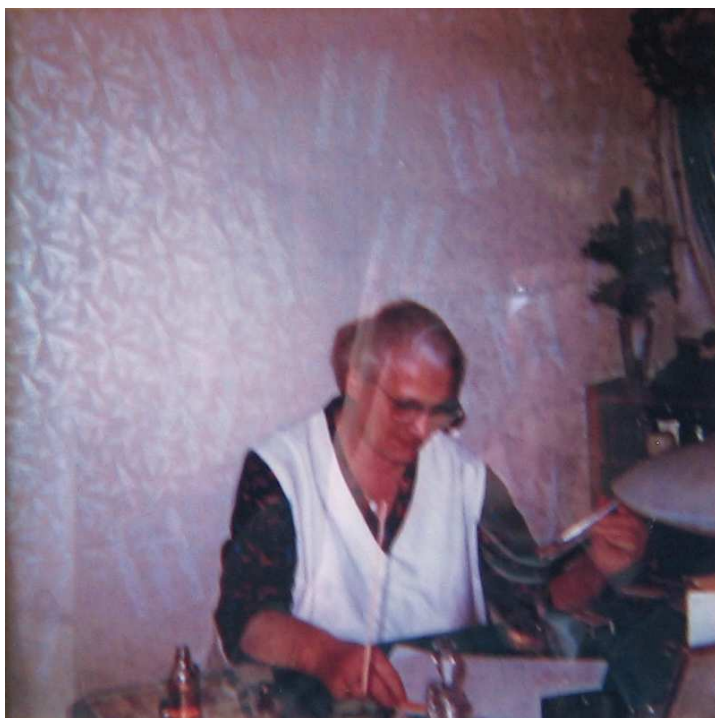
5) – 6) Ukázka průkazu zdravotněného spolku v České Lípě.
Zdroj: Soukromý archiv Othona Krutiše

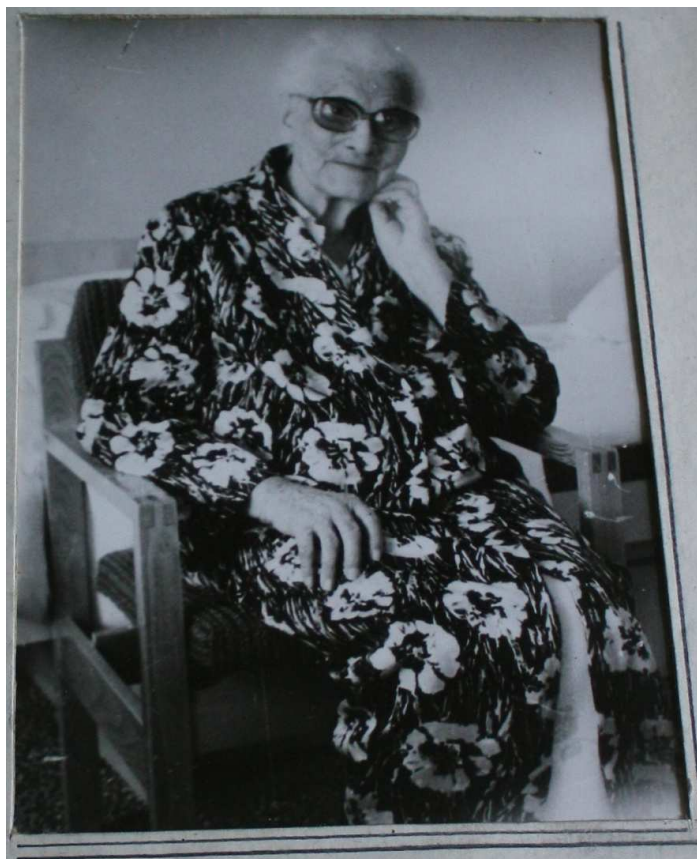

7) Božena Kamenická 1.
Zdroj: Soukromý archiv Evy Karlové

8) Ordinující Božena Kamenická.
Zdroj: Muzeum Radnice

9) Božena Kamenická 2.
Zdroj: Soukromý archiv Evy Karlové

10) Božena Kamenická na zahradě v Tymákově.
Zdroj: Soukromý archiv Karla Krutiše

11) Božena Kamenická se synem Jaroslavem.
Zdroj: Tamtéž

12) Božena Kamenická na rodinné oslavě.
Zdroj: Tamtéž

Rodný a křestní list.

Protektorát Čechy a Morava.
Protektoratus Bohemia et Moravia.

Testimonium natiuitatis et baptismi.

Diecéze česko-budějovická.
Diocesis Bohemo-Budvicensis.

Okresní úřad:
Districtus officium: *Slavonice nad Lipou.*

Vikariát:
Vicariatus: *Kamenický.*

Okresní soud:
Districtus iudicialis: *Bošáky.*

Fara:
Parochia: *Bošáky.*

Č. exh. *3472.*

Matriky křestní:
Libri baptismorum:

Knihy
Tomus: *X.*

List
Folium: *45.*

Číslo řadové
Num. currens: *103.*

Den, měsíc a rok Dies, mensis, annus natiuitatis et baptismi	narozeni <i>7. 8. 1898.</i> t. j. dne <i>sedmého</i> roku: říšského <i>osmístého desátého osmého</i> letu <i>14. srpna 1898.</i>
Jméno křtěného Nomen baptisantis	<i>Felia Line, Kamen</i>
Jméno pokřtěné Nomen baptisati	<i>Božena Kamenická.</i>
Náboženství Religio	<i>Firsko-katolické</i>
Místo narození Locus natiuitatis	<i>Zaušlejn č. 58.</i> Okresní úřad: <i>Žitlava.</i> soud: <i>Žitava.</i>
Porodní asistentka Obstetrix	<i>Marie Jaborová, z nové vsi č. 53.</i>
Otec Pater Jméno a příjmení, povolání a postavení v povolání, jeho otec a matka, místo narození, číslo domu, okresní soud, okresní úřad	<i>Michael Krutýš, Meladník v Zaušlejně č. 71, manželka byla Ignáce Krutého, domkáře v Opavě č. 143. a Marie rodu Urbánka z Opavy.</i>
Matka Mater Jméno a příjmení, její otec a matka, místo jejího narození, číslo domu, okresní soud, okresní úřad	<i>Barbora, manželka děda Josefa Veselého, dělnice v Zaušlejně č. 53. a Barbory rodu Brückel z Zaušlejně č. 53.</i>
Kmotrové Patrini Jméno, příjmení, stav a obydlí	<i>Augustina Seidl, skomplex v Zaušlejně č. 53. Března z rodu manželka.</i>
Poznámka	<i>bedna v Libochovicích p. Karlem Kamenickým.</i>

Na důkaz toho stůj zde vlastnoruční podpis a pečeť farního úřadu.

In quorum fidem manu propria subscripsit et sigillo parochiali munivi.

Dáno na *slavonicku* úřadě v *Bošákách*
Datum in officio in

dne *13. srpna* 1939.
die

Božena Kamenická
Kamenický

Titulek: Českobudějovická diecéze, úřadní listiny v Č. Budějovicích, Slavonice a výhled bakopobos konstituce, Pátek, 18. srpna 1939.

15) Rodný a křestní list Boženy Kamenické.
Zdroj: Tamtéž

Československá republika.
 Respublica czechoslovaca.

Okresní úřad: *Roudnice n. L.*
 Officium districti: *Roudnice n. L.*

Okres soudní: *Libochovany*
 Districtus iudicialis: *Libochovany*

Archi-diecéze: *Liberecká*
 Archi-dioecesis: *Liberecká*

Vikariát: *Libochovanský*
 Vicariatus: *Libochovanský*

Fara: *Libochovany*
 Parochia: *Libochovany*

Oddací list.

Testimonium populationis.

Č. Exh. 546.

Matriky oddaných: **Knihy VIII. List 10.**
 Libri copulationum: Tomus Folium

Číslo post. **3**
 Num. currens

Den, měsíc a rok oddavek Dies, mensis et annus copulationis	Dne <i>24. VIII. 1929.</i> to jest dne <i>domácího státního</i> <i>devátého</i> oddání byli	<i>dvacátého</i> státního <i>devátého</i> <i>dvacátého</i>
Jméno a příjmení stav čili zaměstnání, obydli, místo narození, číslo domu, někdejší obydli, okres soudní a okres. úřad. Nomen, conditio, locus domilei, et nativitas, aetas, domus, prius domicilium, districtus iudic. et officium districti, nomen, conditio, domicilii, et religio.	Zenich Sponsus <i>Kamenický Karel</i> <i>dojce v knihárském podniku v Libči n. L. o. s. Česká Libice</i> <i>Chvošeni o. s. o. s. Kolín</i> <i>Františka Kamenickýho</i> <i>ka ve Chvošeni o. s. 40. a</i> <i>podem Sejtkové z Rokytna</i>	Nověsta Sponsa <i>Krutišová Božena</i> <i>v čas. nar. v Jančově č. 58. o. s. Třeb. sta. n. p. Písecká, manželka dcera + Mikalá Krutiš, Kladenská v Jančově č. 41. a Bankový podzem Veselá z Jančova.</i>
Náboženství - Religio	<i>obě katolické</i>	
Věk - Aetas	<i>29 let (nar. 4. VIII. 1900.)</i>	<i>31 let (nar. 7. VIII. 1898.)</i>
Stav Conditio, an erit iam matrimonium iur. legit.	<i>obě svobodní</i>	
Kněz oddávající Sacerdos copulans	<i>František Vlček, kaplan.</i>	
Svědkové oddavek Testes copulationis	<i>Bohumil Krutiš, obchodník v Libochovicích.</i> <i>Krutiš Karel, Agojní zámečnick, Libochovany č. 468.</i>	
Prohlásky staly se Proclamationes factae	<i>v Libochovicích o. s. v Česká Libice dne 11. 15. 18. srpna 1929 a zaslána</i> <i>poskytnuta se vyplněním.</i>	

Na důkaz toho stůj zde poppis a pečeť farního úřadu.
 In quorum fidem manu propria subscripsi et sigillo parochiali munivi.

Dáno na *děkanství* úřadě v *Libochovicích n. L.*
 Datum in officio in

dne *24. srpna* 1929
 die

v z. J. F. Vlček
 Kaplan

16) Oddací list Boženy a Karla Kamenických.
 Zdroj: Tamtéž

Československá republika
Respublica tchecoslovaca.

Okresní úřad:
Officium districtus:

Okres soudní:
Districtus iudicialis:

Č. Exh. 466/ai 32.

Křestní list.

Testimonium baptismale.

Arcidiecése pražská.
Archidioecesis pragensis.

Vikariát:
Vicariatus: *rohovanský*

Fara:
Parochia: *Raduice*

Matriky křestní:
Libri baptismatorum:

Knihy *B.* List *122* číslo řadové *6*
Tomus *B.* Follum *122* Num. currens *6*

Den, měsíc a rok Dies, mensis, annus natiuitatis et baptismi	narození <i>6. února 1930</i> , j. dne <i>sestého února roku 1930</i> léta: <i>tisícého devíti stého třicátého</i> , křtu: <i>16. února 1930.</i>				
Jméno křtícího Nomen baptizantis	<i>Václav Kluba, farář</i>				
Jméno pokřtěnce Nomen baptizati	<i>Jaroslav Kamenický</i>				
Náboženství Religio	<i>římská</i>	Pohlaví Genus	<i>mužské</i>	Lože Torus	<i>manželské</i>
Místo narození Locus natiuitatis	<i>Raduice č. 168.</i>	Okresní soud: úřad:	<i>Rohovany</i>		
Porodní asistentka Obstetrix	<i>Anna Vlasáková, zkonána z Raduice č. 83.</i>				
Otec Pater Jméno a příjmení, povolání a posvázení v povolání, jeho otec a matka, místo narození, číslo domu, okres soudní, okresní úřad	<i>Karel Kamenický, dozorce věznic v Čes. Lípě č. 589, narozený ve Chvojenci č. 70, soud. okr. Kolinec, okr. úř. Raduice, manžel sign. Františka Kamenické, dle matka ve Chvojenci č. 70. z Marie, roz. Šejblové z Rohovna.</i>				
Matka Mater Jméno a příjmení, její otec a matka, místo jejího narození, číslo domu, okres soudní, okresní úřad	<i>Jozena roz. Klubišová z Janušyna č. 58, soud. okr. Třebíč, pro okr. Třebíč, manželka doc. Michala Klubiše, skladník v Janušyně č. 71. z Jaroslava roz. Veselého z Janušyna.</i>				
Kmotrové Patrini Jméno, příjmení, stav a obydlí	<i>Jaroslav Klubiš, sklár z Raduice č. 168.</i>				
Poznámka	<i>Podáno dítěti oddání v Liboslovicích v r. 1929</i>				

Na důkaz toho stůj zde podpis a pečeť farního úřadu.
In quorum fidei manu propria subscripsi et sigillo parochiali munivi.

Farní ~~dekan~~ský úřad v
Officium parochiale-decanale in

Raduice u Rohovna, dne 21. VIII. 1930.

Jaroslav Klubiš farář

Tisk. 1-3. 20231. — Pátok vytištěn
Tiskárna národního vydavatelství v Praze II.

17) Křestní list Jaroslava Kamenického.

Zdroj: Tamtéž

Ex officio

Ceskoslovenská republika.
 República checoslovenica

Okres politický: *Řehčany*
 Districtus politicus: *Řehčany*

Okres soudní: *Řehčany*
 Districtus Judicialis: *Řehčany*

Úmrtní list.
Testimonium obitus.

Areol diocesis pražské.
 Archidiocesis pragensis

Vikariát: *Řehčany*
 Vicariatus: *Řehčany*

Fara: *Raduice*
 Parochia: *Raduice*

Č. Exh. *667/35*

Matriky zemřelých: *Rad. Kniha J List 457. Číslo post. 27*
 Libri defunctorum: *Rad. Tomus J Follum 457. Num. currens 27*

Místo pro kólař

Den, měsíc a rok úmrtí a pohřbu Dies, mensis et annus obitus et depositionis	Dne <i>15. IX</i> 1935 to jest dne <i>patnáctého září</i> 1935 léta: <i>Tisícího čtrnáctého tisícového pátého</i> a pohřben byl dne <i>17. září 1935</i> <i>pohřben.</i>
Místo úmrtí Locus obitus číslo domu, okresní soud, politický okres	<i>Silnice okresní Raduice, Kamenice soud i pol. okr. Řehčany.</i>
Zemřelý, defunctus Jméno křestní a příjmení stav, obydlí a číslo domu	<i>Jaroslav Kamenický, manž. syn Karla Kamenice, keho, dovoze včasně v Čes. Lize ap. 389, marxonova ve Chvojenci aj. 70, soud okr. Holice, pol. okr. Pardubice a malý, Jolány rad. Krušovice z Jansky aj. 58, soud okr. Praha.</i>
Náboženství - Religio	<i>řím. katol.</i>
Pohlaví - Genus	<i>mužské.</i>
Stav Num fuerit solutus matrimonio junctus vel viduus	<i>svobodný.</i>
Věk - Aetas	<i>58. Jméno. Jedu - naruk: 6. února 1930.</i>
Místo pohřbení Locus depositionis defunctis	<i>Katol. hřbitov v Raduicích u Řehčan.</i>
Nemoc a způsob smrti Morbus et modus mortis	<i>Fractura cerebri - automobilové neštěstí - přetřenuh rym v jízdě dle nálezu soudní komise v Řehčan a soudního lékaře.</i>
Pochovávající kněz či svědek pohřbu Nomen sacerdotis sepelientis vel testis depositionis	<i>Josef Šonka, farář z Raduice.</i>
Kdy a od koho byl zemřelý svátostmi zaopatřen Quando et a quo defunc- tus provisus sit	<i>—</i>

Na důkaz toho stůj zde podpis a pečeť farního děkanského úřadu.
 In quorum fidem manu propria subscripsi et sigillo parochiali munivi.

Dáno na *Šonka* úřadě v *Raduicích u Řehčan*
 Datum in *Šonka* Officio in *Raduicích u Řehčan*

dne *18. září 1935.*
 die

FARNÍ ÚŘAD SV. VACLAVA RADUICE

Josef Šonka, farář

Titulek a nákladem Ceskoslovenské akc. usádky v Praze II. SM. č. 17. 4. - patik vyřazen.

18) Úmrtní list Jaroslava Kamenického.

Zdroj: Tamtéž

PROTEKTORÁT
ČECHY A MORAVA.

POLITICKÝ OKRES:
PLZEŇ.

Číslo: 12360

Ka 1472

DOMOVSKÝ LIST,

jmž město **PLZEŇ** stvrzuje, že

KARL KAMENICKÝ

zaměstnání: dozorce vězňů - podúředník

rok a den narození: 1. srpna 1900

stav: ženat

má v této obci od 30. ledna 1939 právo domovské,
jehož nabytí definitivním ustanovením. Dříve Hradec Králové.

V Plzni dne 16. prosince 1939.

Die Zuständigkeit nach Pilsen dauert an.
Prislušnost do Plzně trvá.

Jménem obce:

[Signature]
vládní komisař.

17. ... 1942

vlastnoruční podpis strany.

19) Domovský list Karla Kamenického.

Zdroj: Tamtéž

USNESENÍ

Okresní soud Plzeň-město v dědické věci po paní Boženě Kamenické, roz. Krutišové, nar. 7.8.1898, r.č. 985807/425, posledně bytem Plzeň, Guldenerova 26, která zemřela dne 5.9.1996 bez zanechání závěti

r o z h o d l takto:

I. Dědické řízení se dle ust. § 175h odst. 2 o.s.ř.

z a s t a v u j e .

II. Nepatrný majetek zůstavitelkou zanechaný, se vydává vypraviteli pohřbu - poz. synovci panu Ing. Othonu Krutišovi, nar. 10.4.1932, bytem Plzeň, Skupova 6, r.č. 320410/957.

Tento majetek spočívá v:

- peněžní hotovosti 10.000,--Kč,
- bytovém zařízení do 2+1 v hodnotě 2.000,--Kč,
- a pračce v hodnotě 100,--Kč.

O d ů v o d n ě n í :

Zůstavitelka nezanechala závět a vzhledem k tomu, že vlastnila pouze shora uvedený majetek, bylo rozhodnuto, jak ve výroku uvedeno.

P o u č e n í :

Proti tomuto usnesení nelze podat odvolání.

V Plzni dne 22. 11. 1999

za správnost vyhotovení:

Wha'ou'

Věra Bezděčková v.r.
vyšší soudní úředník

20) Pozůstalost.

Zdroj: Tamtéž

21) - 22) Dům v Radnicích, ve kterém B. Kamenická žila před odchodem do Plzně a detail pamětní desky umístěné na průčelí domu.

Zdroj: foto autor

23) Vila v Týmákově, dnes mateřská škola.

Zdroj: foto autor

24) Panelový dům v Guldenerově ulici.
Zdroj: foto autor

25) Rodinná hrobka Kamenických.
Zdroj: foto autor

26) Detail náhrobku.

Zdroj: foto autor

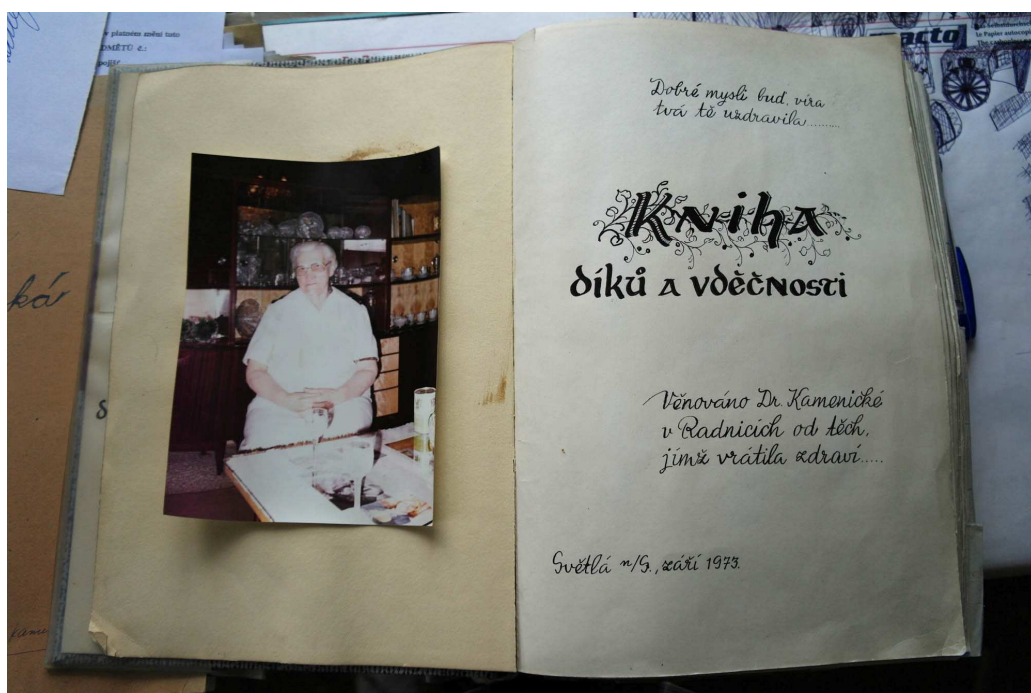

27) Kahan a zkumavky z expozice Boženy Kamenické v Radnickém muzeu.

Zdroj: foto autor

28) Expozice Boženy Kamenické v Radnickém muzeu.
Zdroj: foto autor

29) Kniha díků v Radnickém muzeu.
Zdroj: foto autor

30) Ukázka z Knihy díky.

Zdroj: foto autor

NÁVOD K UŽÍVÁNÍ

7 - 10 gr bylinek vhodíte do 300 gr studené vody
necháte přejít var, ne vařit, ponecháte 20 minut
louhovati / státi /.

Odvar užívejte 2x denně - ráno - večer před jídlem
1 hodinu. Odvar osladíte podle chuti

GLUKOPUREM.

Bylinky uskladněte v krabici / nebo hermeticky /	<i>Truskavec</i>	20
	<i>Řebříček</i>	20
	<i>Mята</i>	15
	<i>Dobromysl</i>	15
	<i>Divizna</i>	7
	<i>Třezalka</i>	7
	<i>Přeslička</i>	7
	<i>Fenykl</i>	7

Kameny

Zůstaňte pod stálým dohledem svého lékaře.

31) Originální recept Boženy Kamenické.

Zdroj: Soukromý archiv Evy Karlové

Textová příloha

Slovníček pojmů komplementární a alternativní medicíny

Zdroj: HEŘT, Jiří. SYSIFOS KLUB ČESKÝCH SKEPTIKŮ. *Alternativní medicína a léčitelství : Kritický pohled* [online]. Chomutov: SISYFOS, 2010 [cit. 2011-12-28]. Dostupné z WWW:<http://www.sysifos.cz/files/Alternativni_medicina_Hert.pdf>.

Akupunktura je jednou z hlavních součástí tradiční čínské medicíny a velmi rozšířená léčebná metoda, která byla v Číně využívána již v době kamenné. Jde o léčbu jehlami, které se zapichují do předem daných „aktivních“ bodů na těle. Body leží na drahách, tzv. meridiánech, kterými proudí energie, síla zvaná čchi. Během tisíciletí byl vypracován složitý teoretický systém, vycházející z čínské filosofie, životních funkcí a chorob a velmi propracována byla i technika vpichu jehel. Do Evropy se dostala v 17. stol., rozmach nastal ale až v první polovině 20. století. U nás byly vydány směrnice na její provádění v roce 1980. Existuje i mnoho variant jako akupresura, magnetopunktura, laserpunktura atd. Akupunktura je jednou z nejméně uznávaných metod alternativní medicíny, podporovanou mnohými lékaři i přesto, že se dosud vědecky nepodařilo prokázat existenci akupunkturálních bodů a drah.

Fytoterapie v minulosti též bylinkářství, je metoda, při které jsou k léčbě člověka využívány léčivé rostliny, byliny atd. Bývá označována jako druh alternativní medicíny, i když je využívána i v medicíně klasické. Velký význam měla fytoterapie především ve starověku a středověku. Jednalo se o obvyklou formu léčby, která patřila při správném využívání a znalostech k jedněm z mála účinných léčebných postupů. Podávání léků bylo často spojeno s magickými rituály. V 19. století, spolu s rozvojem vědy, došlo k podstatným změnám názorů na bylinnou léčbu. Moderní chemie zjistila, že účinná není rostlina jako celek, ale jen některé její složky. Snažila se tyto látky izolovat a chemicky definovat. Jako první byl v r. 1811 identifikován morfin jako účinná složka opia, následovala izolace nikotinu, atropinu a kofeinu. Vznikla nová lékařská disciplína, která se velmi vzdálila původnímu herbatizmu, farmakologie. Základní stavební kámen moderní medicíny. Svoji původní podobu si bylinářství ponechalo v léčitelství. Bylináři mají k dispozici rozsáhlou odbornou literaturu a někteří mají o bylinách a jejich účincích rozsáhlé vědomosti.

Homeopatie je snad celosvětově nejrozšířenější a nejdůležitější, stále se rozvíjející směr alternativní medicíny. Vymyslel ji německý lékař S. Hahnemann, počátkem 19. stol, kterému se zdála tehdejší medicína neúčinná a drastická. Homeopatie má více zásad a principů, tou nejhlavnější je léčení podobného podobným, latinsky „similia similibus curentur“. Jednoduše řečeno, účinky léku podaného zdravému člověku jsou stejné jako příznaky nemoci. Preparáty jsou nazývaná homeopatika, u nás jsou zařazena mezi léky zvláštního druhu a neověřuje se jejich účinnost.

Chiropraxe je léčebná manuální metoda, která se snaží pomocí páčení a manipulací páteře a končetin odstranit nemoci pohybového systému i vnitřních orgánů. Zakladatelem byl v roce 1897 Američan D. D. Palmer, dřívější magnetopat a osteopat. Vymyslel nové principy, kterými se odlišil od osteopatie. Podle Palmera je příčinou částečné vykloubení (subluxace) obratlů, což má vést k přerušení proudění vitální energie od mozku k orgánům. V technice dávají chiropraktici přednost páčením a prudkým trhnutím a pracují i s končetinami. Stejně jako osteopatie má léčit všechny druhy chorob od angíny přes cukrovku až po rakovinu. Chiropraktici jsou rozšířeni především v USA.

Naturopatie byla založena roku 1936 v USA H. Benjaminem, který v knize „Průvodce přírodní léčbou pro každého“ definoval její základní principy. Využívá výhradně přírodní léčebné metody.

Indická medicína (ajurvéda) znamená v překladu ze sanskrtu *vědění o životě*. Patří k nejstarším systémům péče o zdraví na světě. Základem jsou Védy, svaté spisy Sušruta samhitá a Čaraka samhitá. Podle ájurvédy se každý člověk rodí se zcela specifickým poměrem tří dosh, (Vata, Pitta a Kapha), jejichž rovnováha je základem zdraví. Jejich nerovnováha naopak způsobuje onemocnění, choroby a bolesti. Ajurvédští lékaři používají různé bylinné preparáty, masáže, dechová cvičení, meditaci a jógu. V Indii funguje paralelně s medicínou konvenční, v západním světě se stala součástí komplementárního a alternativního lékařství.

Léčba modlitbou se nejvíce praktikovala ve středověku. Lidé věřící v Boha jsou přesvědčení o léčivé moci své modlitby a snaží se tak pomoci sobě nebo svým bližním. Využívá se i dnes.

Magnetoterapie spočívá v působení umělého magnetického pole určitých parametrů na lidský organismus.

Masáže se vyvinuly asi z přirozené potřeby dotýkat se a hladit poraněná a bolestivá místa. Jsou tak jednou z nejstarších léčebných metod vůbec. Měly snad sloužit také k vyhánění démonů. Už před 4,5 tisíci lety se masáže prováděly v Číně. Ve středověku se na masérské umění pozapomnělo v souvislosti negativním přístupem křesťanství k tělesnosti. Zájem o masáže se oživil v 16. století. Jako první používal masáže při rehabilitaci zraněných vojáků francouzský chirurg Ambroise Paré (1510-1590). Na vypracování techniky masáží se podílela řada významných lékařů a dnes jsou klasické masáže součástí konvenční medicíny.

Osteopatie je manuální terapie, kterou navrhl a postupně zdokonaloval od r. 1879 Andrew Taylor Still. Zastával názor, že všechny choroby včetně těch infekčních jsou způsobeny poruchou páteře, konkrétně poškozením kloubů a vazů. Odtud i jméno metody: osteon = řecky kost. Vyznavači osteopatie se snaží diagnostikovat a léčit poruchy kosterní soustavy, porucha páteře vede ke stlačení okolních tepen a následnému poškození nervů, což je pak příčinou všech chorob. Je velmi populární v USA.

Parapsychologie, dříve nazývána též metapsychologie. V roce 1955 poprvé použil Francouz Clerk termín psychotronika, který se uchytil v zemích bývalého východního bloku. U nás byl čelním představitelem Zdeněk Rejtdák. Jde o širokou disciplínu zabývající se jevy, které se vymykají základním pěti smyslům, pradávna představa o existenci duchů a tajuplných přírodních sil, tzv. paranormální jevy. Disciplína se zabývá především otázkami mimosmyslového vnímání a telekineze, badatelé se však věnují většímu spektru disciplín, jednou z nich je i léčitelství. Dnešní psychotronicí rozvíjejí obor pod termíny jako biotronika, bioenergetika, bioinformatika, informační i kvantová medicína.

Placebo je látka, upravena do stejné formy jako lék, má stejný vzhled i chuť, ale postrádá jakoukoli účinnost. S tím souvisí tzv. *placebo efekt*. I placebo totiž obvykle vykazuje na některých lidech jisté pozitivní léčebné účinky, které ale postupně odeznívají. Jeho podstata spočívá v psychologii pacienta.

Šamanismus je souhrn náboženských, magických, mystických a mytologických představ a rituálních praktik. Šaman se pomocí psychotropních látek, tance, zpěvu a různých rituálů uváděl do transu a přesvědčil tak společnost o svých vyšších schopnostech. Ve své komunitě plnil roli pozici prostředníka mezi lidmi a duchy, věštce i léčitele.

Tibetská medicína vychází z lidové tibetské medicíny, jejíž počátky sahají až do 3. tisíciletí před n.l. Později byla její teorie doplněna prvky z medicíny čínské a indické. Principy tibetské medicíny, vycházejí z buddhismu a jeho filozofie. Základní ideou je představa, podle které jsme všichni vystaveni různým stupňům utrpení a jsme v podstatě všichni nemocní. Cílem léčení je obnovování a udržování rovnováhy mezi třemi šťávami, nazvanými vítr, žluč a sliz, a které se podobají základním principům medicíny indické. Hlavním léčebným prostředkem tibetské medicíny jsou medikamenty. V poslední době se velmi rozšířil sled cvičebních úkonů nazývaný Pět Tibetanů.

Tradiční čínská medicína je jeden z nejstarších léčebných systémů na světě, který je dnes zároveň jednou z celosvětově nejrozšířenějších metod alternativní medicíny. Její počátky prý započaly u mytického Žlutého císaře (Chuang-ti) z dynastie Sia z 3. tisíciletí před n. l. Termín „tradiční“ je dnes pochopitelně, zvláště v západních zemích značně zavádějící. Na rozdíl od západní medicíny vnímá tělo jako vysoce provázený celek, kde vše souvisí se vším. To je dáno tím, že tento nesourodý celek, obsahující mnoho různých diagnostických a léčebných metod vychází z filosoficko-náboženských principů, především taoismu a konfucianismu. Mezi základní léčebné metody patří akupunktura, která bývá často praktikována i samostatně, baňkování, masáže a dechová cvičení, bylinná léčba a duševní relaxace. Základní pojmy tčM jsou energie čchi, princip Jin a Jang a učení o pěti elementech (prvcích).

Uroskopie nebo **Uromancie** je určování diagnózy z moči. Našimi nejznámějšími uroskopiky jsou Božena Kamenická a Jan Mikolášek. Jde o metodu starou, jejíž kořeny sahají až k úplným počátkům léčitelství a lékařství, kterým se věnuji v jiné kapitole. Poměrně čtené je v dějinách medicíny např. použití moči k výplachu rány. Ve středověku byla uroskopie považována za velmi cennou diagnostickou pomůcku. Pro vyšetření moči měli tehdejší lékaři i speciální nádobu, tzv. „matulu“ připomínající tvarem lidské tělo. Ta se pak dělila na části,

odpovídající lidskému tělu. Na moči se posuzovalo množství, barva, sediment, vůně, chuť, vločky, sraženiny, písek. Rozeznávalo se množství různých barev, např. bledá, vodnatá, tmavá, červená, černá, a existovaly i vzorníky barev až s 24 odstíny. Úroveň, ve které se ve sloupci moči v matule objevila sraženina nebo zákal, určovala orgán, který měl být nemocí postižen.

Už v 16. století začalo být zřejmé, že popsaná diagnostika chorob podle moči je nedostačující. Někdejší podrobné návody k vyšetřování moči se záhy staly minulostí. Dnes využívané metody vyšetření jsou výhradně vědecké. Uromancie je v dnešní době považována za čiré šarlatánství. Existuje ještě pojem **urinoterapie** (též uroterapie) což je tradiční léčebná metoda, dosud rozšířená ve východoasijských státech, která používá lidskou moč k prevenci, terapii, čištění střev i jako zkrášlovací prostředek. V Indii moč mnozí svatí mužové pijí jako léčebný elixír už tisíce let. Zajímavostí je, že jednu z prvních knih²²⁷ zabývajících se urinoterapií napsal tlumočnick Jiří Cingroš, který žil stejně jako B. Kamenická v Tymákově.

Vodoléčba (hydroterapie) se používala už v antice, ale středověk na ni zapomněl. Patří mezi jednoduché přírodní metody, stejně jako léčba teplem a chladem. Jejím propagátorem byl německý farář S. Kneipp, který navázal na dílo lékaře J. S. Hahna. Sebastian Kneipp se narodil se 17. dubna 1821 ve švábské samotě Stefansried v Bavorsku, do chudé tkalcovské rodiny. Chudoba a strádání v následujících letech mu však způsobilo velké zdravotní problémy, když onemocněl těžkou plicní tuberkulózou. Z těžké nemoci se však vyléčil ponořováním do ledových vod Dunaje a poté se pustil do zdokonalování léčby. V r. 1880 byl ve Wörishofenu dokonce otevřen první vodoléčebný ústav založený na jeho metodě. Používaly se tam různé vodoléčebné procedury, ale nejznámější se stalo ranní běhání v orosené trávě nebo ve sněhu - kneippování. Postupně svou metodu rozšířil o doporučení životosprávy, pohybovou terapii a léčbu bylinami. Díky svým metodám se proslavil a do své smrti vydal dvě knihy, které se navzájem doplňují: *Léčení vodou* a *Jak žít*. Podobným odvětvím je i balneologie, která se vyvinula na základě lidových a později léčitelských zkušeností, ale zakladatelem jeho moderní podoby je Vincenz Priessnitz (1799-1851), žijící v Gräfenbergu, dnešních Lázních Jeseník. Ten prosazoval nejen léčbu čistou horskou vodou, ale také prací, čerstvým vzduchem a sluncem.

---

²²⁷ Jde o knihu *Sám sobě doktorem*. Benešov: Start, 1995.

Ukázka receptů Boženy Kamenické.

Zdroj: Soukromý archiv Stanislava Kalibána

Návod k užívání:

7-10 g bylinek vhodíte do 1/3 l studené vody, necháte přejít var, ne vařit, ponecháte 20 minut louhovati.

Odvar užívejte 2x denně – ráno a večer před jídlem 1 hodinu. Některé recepty je možné přisladit glukopurem dle chuti. Bylinky uskladňujte v krabici nebo hermeticky.

Směs Zlatobýlka

léčí: ledviny, prostatu, močový měchýř, uremii – záněty

složení: zlatobýl 20 (nebo Bucu 10), heřmánek 7, přeslička 10, třezalka 10, šípek 20, truskavec 20, řebříček 20, máta 15, fenykl 10

Směs Desítka

léčí: vysoký krevní tlak, oběh krevní, veškeré cévní choroby

složení: heřmánek 7, třezalka 15, řebříček 20, kozlík 15, máta 15, melisa 10, mateřídouška 15, přeslička 10, šípek 15, srdečník 15, divizna 7, truskavec 20

Směs Věra

léčí: průjem, žloutenku, žlučník, játra, vředy, trmol, borubín v moči

složení: řepík 15, dobromysl 15, čekanka 15, šípek 15, máta 15, divizna 7, jitrocel 7, truskavec 10, lomikámen 15, pýr 10

Dlouhověkost

Uklidňující čaj, který zpomaluje stárnutí

Možno užívat od 15 let do konce života. Nesladit.

anýz 7dkg

bezový květ 7 dkg

kozlík 10 dkg

mařinka vonná 10 dkg

melisa 10 dkg

plicník 10 dkg

řebříček 20 dkg

květ slezu 10 dkg

truskavec 20 dkg